
Suriye Toprak Reformunun Türkiye'ye Yansımaları: Pasavan Rejimi Krizi*

Tahir ÖĞÜT**
Erhan AKKAŞ***

ÖZET

Türkiye, I. Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni sınırlarla ekonomik ve sosyal ilişkiler bağlamında pek çok olguyla karşılaşmıştır. Milli sınırın oluşumu uzun süreli bir süreci başlattığı gibi, bir dizi problemi de beraberinde getirmiştir. Bu problemlerden biri de "Pasavan" rejimidir. Pasavan kavramı, Türk ve diğer ülke vatandaşlarının, karşılıklı olarak milli sınırların dışında kalan toprak varlıkları üzerinde tasarruf ilişkisini temsil etmektedir.

Türkiye tarafından pasavan rejimi uygulaması Türk vatandaşlarının İran ve Suriye topraklarındaki toprak tasarruf usullerine karşılık gelmektedir. Bunlardan ilki olan İran'daki pasavan rejimi uygulaması hayvancılığa yönelik iken, diğer bir uygulama alanı olan Suriye'de ise kısmen hayvancılık ve genel olarak da çiftçilik faaliyetleri öne çıkmıştır. Suriye-Türkiye arasındaki pasavan rejimi, yapısı itibarıyla daha sorunlu bir konumda yer almıştır. Bir dizi siyasi gelişmenin sonrasında gelinen yeni bir aşama olan milli ekonomik doktrin ile Suriye'de de dönemselsel olarak karşılığını bulacak olan "devletleşme" sürecinin bir araya gelmesi, pasavan rejimi uygulamasını ağırlaştırarak bir soruna dönüştürmüştür.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Türkiye, Toprak Reformu, Pasavan Rejimi, Emlak İhtilafı, Arazi.

* Makale Geliş Tarihi: 22.05.2017, Makale Kabul Tarihi: 22.11.2017

** Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Tarihi Anabilim Dalı

*** Doktora Adayı, İslam Ekonomisi ve Finansı Merkezi, Durham Üniversitesi, Birleşik Krallık

ABSTRACT

The Reflections of Land Reform in Syria to Turkey: The Pasavan Regime Crisis

Turkey was due to encounter numerous phenomenons in the Post-World War I era in respect of economic and social relations owing to newly drawn borders. Creation of national frontiers possibly lead to a long term process as well a set of problems. One of the aforementioned problems is "Pasavan regime" The concept stands for reciprocally tenure relations of Turks and other state citizens on land properties outside the national borders.

Turkey's applying "pasavan regime" corresponds to the ways of land properties for Turk citizens in Iran and Syria territories. The first one, Pasavan regime in Iran is once oriented to animal husbandry, another application field in Syria it is prominent partially animal husbandry and generally farming activities. Pasavan regime in Syria and Turkey has been in a problematic position for its structure. National economic doctrine which is a new phase subsequent to a dozen of political developments and statehood process which has positive results have been rendered a problem hampering application of pasavan regime.

Keywords: Turkey, Syria, Land Reform, Pasavan Regime, Real Estate Disputes, Land.

TÜRKİYE- SURIYE SINIRININ OLUŞUMU VE İHTİLAFLAR SORUNU

İki ülke arasındaki sınırın oluşumu Birinci Dünya savaşı ve sonrası gelişmelerin çerçevesinde şekillenmiştir. Bir bunalım dönemi sonunda Ortadoğu'da sınırların oluşumu veya İngiltere ve Fransa'nın nüfuz bölgeleri olarak paylaşımına karşılık gelen Sykes- Picot anlaşmasıyla şekillendirilmek istenmiştir. Ancak, savaş döneminde şekillenen Sykes-Picot anlaşmasına göre taraflardan İngiltere çok istediği Musul bölgesini alamadığından dolayı, Fransa'yı tekrar masaya oturmaya zorlamıştır (Bkz. Ek 1) (Armaoğlu, 2009:397).

İngiltere'nin ısrarlı tutumu karşısında Başbakan Lloyd George Fransa başbakanı Clemenceau ile tekrar masaya oturmayı başarmıştır. Böylelikle savaş sonrasında Ortadoğu'nun nüfuz bölgeleri temelinde paylaşımı süreci tamamlanmaya başlamıştı. Suriye itilafnamesi olarak bilinen bu süreç sonrasında, İngiltere Çukurova ve Suriye'den çekilirken, Fransa da bu ülkenin Musul işgali sürecini desteklemişti (Umar, 2003: 22). Böylelikle, Birinci Dünya savaşında Arap isyanının başında olan Mekke Emiri Şerif

Hüseyin'in önderliğinde Araplara vaat edilmiş olan Birleşik Arap Krallığı hedefi de gerçekleşemeyecek bir hal almıştır.

İngiltere ile yapılan müzakerelerle Suriye'de tesis edilecek olan Fransız mandater yönetimi isyancı tarafından kabul edilemeyecek bir durum üzerinden şekillenmiştir. Ortadoğu'da etnik ve kültürel temelli genel denge politikasını temsil eden Lübnan'ın da kurulmasıyla artık vaat edilmiş olan Birleşik Arap Yönetimi anlayışından parçalanmış siyasi yapılar aşamasına geçmiştir. Arap siyasal yapısında bütüncül yapının imkânsız hale geldiği bir aşamada, Şerif Hüseyin'in oğlu liderliğinde kurulan Ürdün Krallığı da gelinen aşamanın meşrulaştırıcı maksadını temsil etmiştir. (Özkan, 2006: 237).

Birinci Dünya savaşı sonrasında Türkiye- Suriye sınırının şekillenmesi, Türkiye Millet Meclisi hükümetinin Fransa yönetimiyle masaya oturduğu Ankara anlaşması ve sonrasındaki müteakip anlaşmalarla devam etmiştir. Sınır belirlenme müzakerelerinin Fransa ile yapılmasının sebebi bu ülkedeki mandater yönetim statüsünün 24 Temmuz 1922'de Milletler Cemiyetinde statüsünün onaylanmasından kaynaklanmaktadır (Soy-sal, 1989:281). Bu anlaşmalardan ilki Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey ile Fransa Başbakanı Briand ile 11 Mart 1921'de Londra konferansının devam ettiği esnada gerçekleştirilmiştir (Bkz. Ek 1).

Ankara anlaşmasının onaylanması sürecinde ise milletvekillerinin eleştirileri Misaki Milli sınırlarından taviz verildiği üzerinde olmuştur. Anlaşma hakkında 16 Ekim 1921'de konuşma yapan Mardin Milletvekili İbrahim Bey'inde eleştirileri bu yönde olduğu gibi verimli toprakların Suriye topraklarında kalmış olması durumu da vurgulanmıştır:

İbrahim Bey Mardin Güney'in de geçen hattı Resül Ayn'ı da kapsayarak Sincar ve Cebeli Ebyad'dan geçmesi gerektiğini de ifade edecektir. Milletvekili önlerine konan sınır hattı taslağının, verimli toprakları dikkate almamış olmasından dolayı Mardin ve Diyarbekir ekonomisi bakımından önemli sıkıntılar doğurmaya matuf olduğunu da ifade edecektir. Urfa Milletvekili Hayalî Efendi de Suruç ve Turuk arazilerinin çok verimliği olduğunu, Suriye tarafında kalan topraklardaki aşiretlerinde Fransız işgalinde direnişe önemli katkılarda bulduklarını da belirtecektir. Ancak, Hayali Efendi'ye göre anlaşma ile bu hususa dikkat edilmemiştir (Umar, 2003: 272-278).

Ankara anlaşmasının 13. Maddesi ile sınır ötesi arazi tasarrufları konusu da düzenlenmiştir. Bu madde uyarınca pasavan rejimi başlığıyla bu arazilerin durumları tanımlanmıştır. İlgili hükme göre kadimden beri her iki ülke sınırlarına yakın bölgelerde mera olarak kullanıla gelmiş olan yerlerdeki hayvan sahipleri haklarını yine sürdürmeye devam edeceklerdir. Hayvancılıkla istigal edenlerin geçişleri engellemeyeceği gibi her türlü vergi ve resimden de muaf tutulacaklardır. Mali yükümlülükleri sadece kendi ülkelerine karşı gerçekleştirecektir (Umar, 2003: 281). Pasavan sahipleri kişisel eşyalarını ve üretim araçlarını, hatta yardımcı işçilerini yanlarında götürülebilmekte ancak gümrük muafiyeti gerektiren malları yanlarına alamamaktadırlar. Bunların ayrıca gün doğmadan önce ve batıktan sonra sınırı geçmeleri de yasaktır. Suriye uyruklu pasavan sahiplerinin ise, çevre köy ve kasabalara sağlık nedeniyle gitmeleri de yasaklanmıştır (Özgen, 2004: 64).

Lozan anlaşması sürecinde de Suriye sınırı meselesi Ankara anlaşmasına atıfta bulunularak onaylanmıştır. Ankara anlaşmasına göre sınırın oluşumundaki detaylar bir ay içinde kurulacak olan komisyon üzerinden yürütülecekti. Fransa, Türkiye’de sahip olduğu mali, ekonomik ve kültürel ayrıcalığı koruma karlığında Suriye sınırını geriye çekme vaktinin geldiğini düşünmeye başlanmıştı (Yerasimos, 2009: 183). Ancak bu süreçle meydana gelen Türk-Fransız gerginliğinden dolayı detayların belirlenmesi akamete uğramıştır. İki ülke arasındaki gerginliğin sebebi ise Lozan Andlaşması sürecindeki Osmanlı Borçlarının tasfiye şekli ile var olan imtiyazların devamlılığı konusundadır (Soysal, 1989: 281). Sınır komisyonunun oluşturulması ancak 30 Mayıs 1930’da Halep’te yapılacak olan bir protokolle uygulama safhasına gelmiştir (Umar, 2003: 291). Pasavanlıların konusu da 27 Ekim 1937’de Ankara’da imzalanacak olan Emlak Anlaşmasıyla gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar pasavanlıların sorunu bu anlaşma ile protokole bağlanması amaçlanmışsa da uygulama aşamasında başarılı olunamayacaktı (Soysal, 1989: 284).

Sınırın oluşum sürecinde bazı düzenlemelerin yapılması amacıyla 18 Şubat 1926’da Ankara’da Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü(Aras) ile Fransa Büyükelçisi Albert Sarraut arasında Türkiye-Fransa dostluk ve iyi komşuluk anlaşması(Suriye ve Lübnan için) imzalanmıştır (Soysal,1989:281) (Bkz. Ek 1). İyi Dostluk ve Komşuluk Anlaşması’nda pasavanlıların duru-

mu dokuzuncu madde ile kayıt altına alınmıştır. Pasavan hükmüne tabi vatandaşların sıkıntılarının anlaşmalara rağmen çözülememesi üzerine Türkiye Dışişleri'ni harekete geçirmiş ve Fransızlarla biri 26 Haziran 1929 diğeri de 27 Haziran 1932 yılında olmak üzere iki protokol imzalanmıştır. Anlaşmanın ilkine göre, sınır hattının her iki taraftan 10 km'lik saha içinde kalan karşı taraf vatandaşlarına ait arazi mahsulleri, hayvanlar, tohumlar, zirai aletler ve vasıtaların hudut hattı yokmuş gibi bir taraftan diğer tarafa geçmeleri esası kabul edilmiştir. Bu maksatla sınır ötesi toprak varlığı olanlara mahsus olarak daimi sınır geçiş vesikası vermekte olan pasavan uygulamasına geçilmiştir. Yapılan ikinci anlaşma ile de her iki taraf halkının diğer taraf arazisindeki taşınmaz mallarının serbest tasarrufunu kısıtlayıcı tedbirlerin kaldırılmasına yönelik olmuştur (BCA, 607/ 102/ 21, Sene; 1938). (Bkz. Ek 1).

Türkiye Suriye arasındaki müzakereler sürecinde emlak sorunu salt ele alan anlaşma safhasına ise Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Louis Charles Pineton arasında 27 Ekim 1932'de Ankara'da imzalanan anlaşmayla gelinmiştir. Bu anlaşmayla Türk optanlarının (Suriye'de arazisi olan Türk vatandaşları) Suriye'deki topraklarını doğrudan veya vekilleri vasıtasıyla hiçbir sınırlandırmaya tabi tutulmaksızın işleyebilme hakkı tesis edilecekti. Eğer bir şekilde terk etmiş oldukları arazileri de varsa bunların tasarruf haklarına yine sahip olacaklardı. Arazileri bir şekilde haciz, devir veya tasfiye edilerek hazineye intikal etmiş olan arazilerde sabık hak sahiplerine ise iade edilecekti. Arazi sahiplerinin geçmişten gelen ve tasarruf ilişkilerinden kaynaklanan vergi borçlarının tahsiline ise gidilmeyecekti (Umar, 2003: 308-310).

Türkiye ve Fransa 23 Haziran 1939'da Hatay sorununun Ankara anlaşmasıyla hal edilmesi sonrasında Türkiye- Suriye Dostluk Anlaşmasını 30 Mart 1940'da imzalamışlardır (Soysal, 1989: 612). Bu anlaşmada optanlara ilişkin özel bir protokolda ayrıca ele alınarak pasavan rejiminin tabi bulunacağı hükümlerde belirlenmiştir. Her iki taraftaki ve Lübnan'daki optanlılar anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren 7 ay 15 gün içinde varlıklarını, vatandaşlığını seçtikleri ülkelere götürme hakkına da sahip olacaklardı. Optanlılar bağlı buldukları ülke konsolosluğuna da bir ay içinde müracaat ederek optanlarının yerlerini ve miktarları hakkında bilgi vereceklerdi. Verilen bilgilerin yeterince açıklayıcı olamadığı du-

rumda ise mallarının durumuyla alakalı belgeleri konsolosluğa sunmak durumundadırlar. Ancak anlaşma yürürlüğe girdikten 7 ay 15 gün geçtiği halde hâlâ vatandaşlık kararını vermemiş olanlar var ise bunlar buldukları ülkenin vatandaşı olarak kabul edileceklerdi. Belirtilen tarihte yükümlülüğünü yerine getirenler ise optan sıfatıyla mallarını serbestçe kullanım haklarına sahip olacaklardı. Ancak anlaşma ile beyanlarını unutmama, savsaklama gibi sebeplerle vermemiş olanlar bile arazilerini serbestçe tasarruf etmeye devam edeceklerdi. Protokol uyarınca optanların arazi tasarruflarından başka her türlü taşınır mallarını ve hayvanlarını birlikte götürebileceklerdir (Soysal, 1989: 626-629)

SURİYE BAĞIMSIZLIĞININ VE İDEOLOJİK DÖNÜŞÜMÜNÜN KISA SERENCAMI

Fransa'nın Suriye'yi yönettiği dönemde güçlükle uygulamaya geçirdiği politika ve stratejiler dönemin anlaşılmasına ışık tutmaktadır (Okur, 2009: 152) Ancak Suriye'nin temelli bölünmesinde İngiliz yaklaşımı da belirleyici olmuştur. Bu bağlamda Samuel Yaklaşımı önem arz etmektedir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Suriye'de şekillenmeye başlayan Pan-Suriye ideolojisi başlangıçta İngiltere tarafından da desteklenmektedir. Ancak, aynı dönemde, İngiltere'nin Filistin yüksek komiserliğine atanmış olan Herbert Samuel ise Pan-Suriye ideolojisine karşı muhalif bir tavır ortaya koymuştur. Samuel yaklaşımının Suriye'deki etkinliği ise kendisini göstermeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte 1939 yılından itibaren İngiltere, Pan-Suriye yaklaşımını yumuşatarak ülkenin toprak bütünlüğüne sahip olması gerektiği anlayışını öne çıkarmıştır (Pipes, 1992: 88-89).

İngiltere'nin I.Dünya Savaşı'ndan itibaren değişken tutumu Pan-Suriye ideolojisinde görüleceği gibi, 1915 senesinde Fransa'nın Suriye'de ki talepleri üzerinde de etkili olacaktır. Fransa ile Suriye'nin karşılıklı talepleri arasındaki gerilim, 1916 tarihinden sonra İngiltere tarafından desteklenmiştir. Fransa ile Suriye arasındaki Pan-Suriye politikası üzerinden süregelen gerilimli ortam 1945'e kadar devam edecektir. (Katz, 2002: 7).

1950'li yılların başlangıcında da gelindiğinde Pan-Suriye yaklaşımı ivme kaybetmeye başlamıştır. Bu süreçten itibaren ülkedeki milliyetçi hareket-

ler, Fransız etkinliğine karşı söylemlerini sertleştirmeye başlamıştır. Bu çerçevede 1953 seçimlerinde, 1939'da Türkiye'ye dahil olan İskenderun Sancağının (Hatay) durumu siyasi çevrelerde ve ülke basınında tartışmaların odağında yer almıştır. Böylelikle Suriye milliyetçileri bakımından Hatay'ın ilhakı temel bir amaç haline gelmiştir. İleriki süreçlerde, Suriye Dışişleri Bakanı'nın -Ankara ziyaretinde dönemin Başbakanı Adnan Men-deres'e Hatay'ın taraflarına verilme talebi- Türkiye ile ilişkilerinde merkeze oturmuştur (Pipes, 1992: 97-98).

Yirminci yüzyılda Fransa'ya karşı gelişen Arap milliyetçiliği yaklaşımı 1945'den sonraki bağımsızlık süreciyle Türkiye ilişkilerine doğru yansıtılmıştır.

Suriye ülke ve bölgesel politikalarında Suriye Milliyetçi Sosyal Partisinin politikası oldukça belirleyici olacaktır. Milliyetçi Sosyal Parti Grek bir Ortodoks olan Artun Saad tarafından Beyrut'ta 1932'de kurulmuştur. Partinin ideolojisi Saad'ın görüşlerini yansıtmaktadır. Saad'ın görüşler parti kadrosu tarafından reform programı olarak tanımlanmıştır (Pipes, 1992: 101).

Türkiye-Suriye ilişkilerinin çıkış noktasını temsil eden Arap milliyetçiliği hareketinin temel doktrinel çerçevesi ise şu şekilde olmuştur;

Saad'ın görüşlerinin belirgin olduğu Suriye Arap milliyetçiliği, 1930'lu yıllardaki Lübnan ile ilişkilerindeki gerilimin temelini oluşturacaktır. Bu bağlamda ekonomik ve toplumsal geri kalmışlık sorunu siyaset üzerinden sosyal yapının dönüştürülmesiyle sağlanabilecektir. Siyasetin din işlerinden bağımsız olarak yürütülmesi için laikliğin koşulsuz olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Fransa'nın Suriye'yi terk ederken Beyrut limanı üzerinden dış ticaretin sürdürülmesi koşulunun aşılması için de Hatay'ın ilhakı istenmektedir. Ayrıca güçlü bir devlet yapısı ve ordu yapılanmasına gidilmesinin şart olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunlarla birlikte feodalizmin tavsiyesi ve bu amaç için yaygın bir toprak reformunun uygulanması gerekli görülmüştür.

Suriye'de siyasal gelişimin sürecinde 1943'te Fransa mandater yönetiminin anayasal sisteminin restore edilmesi vaatleriyle seçimlere gidilmiş ve sonrasında da milliyetçi bir hükümet iktidara gelmiştir. İktidara gelen milliyetçi cephe Başbakan Şükrü el- Quwwatly liderliğinde Fransa man-

dater yönetim tarafından Lübnan'la anlaşmaya zorlamıştır. Ancak Fransa yaklaşımına Başbakan yanaşmamıştır. El- Quwwatly'i Lübnan'la anlaşmadan alıkoyan en önemli nedenlerden biri de milliyetçi cepheye yönelik toplumsal desteğin yetersizliğidir. 1943'de yenilenen seçimlerle her iki ülkede de milliyetçilerin kazanmasıyla, Lübnan'da başkanlığa Bishara al-Khuri, Suriye'de ise başbakanlığa Riad el- Sulh gelmiştir. Ancak Riad el- Sulh iktidara gelir gelmez seçim sürecindeki Fransa'ya karşı kullanmış olduğu sert söylemini de oldukça yumuşatmıştır. El- Sulh söylemlerinde görülen yumuşama eğilimini ise bağımsızlık sürecini tıkamamaya politik bir tavır olarak öne çıkmıştır (Chaitani, 2007: 15). Seçimler sonrasında Suriye'deki milliyetçi partiler Lübnan ile bütünleşme iddialarını artık terk etmeye başlamışlardır. Bunun yerini mandater yönetimden kurtulmak ve diğer Araplarla işbirliği anlayışı politik söylemin merkezine oturmuştur (Chaitani, 2007: 17).

Suriye-Lübnan milliyetçi hareketlerin tartışma zeminini oluşturan bölgesel gümrük sahası, Fransız yönetimi bakiyesidir. Bu dönemde de Suriye'de gümrük bölgesi olarak sadece Beyrut belirlenmiştir. Beyrut gümrük gelirleri Suriye Genel Gelirler İdaresi olarak isimlendirilen bir birim tarafından yönetilmiştir. Bu idarenin başlıca faaliyet alanlarını ise gümrük, posta ve telgraf hizmetlerinden oluşmakta olup Fransa-Suriye Yüksek Komiserliği gelirlerinin %95'ni oluşturmaktadır. İdarenin gelirleri, idari harcamalar, Suriye ve Lübnan Bütçe harcamalarıyla, Lozan sonrası süreçte Osmanlı borçlarında bu ülkelere karşılık gelen kısmın tasfiyesinde kullanılmıştır. Mandater yönetim 1930'da zaten var olan tek gümrük uygulamasını yasal zeminde de şekillendirmiştir. Fransa'nın gerçekleştirdiği yasal statü ile Beyrut Gümrük gelirleri Lübnan ve Suriye hükümetlerine sırasıyla %43 ve 57 olarak paylaştırılmış ve böylelikle karşılıklı olarak bu ülkelerdeki maliye yönetimine de sınırlandırma getirilmiştir. Suriye- Lübnan gümrük sahasının birliği prensibinden dolayı adı geçen ülkeler direk vergilendirme enstrümanlarında da çeşitliliğe gitmede ciddi sorunlar yaşamışlardır. Her iki ülkedeki büyük toprak sahiplerinin ve ithalata dayalı tüccarların etkin varlıkları da mali politikadaki sınırlılığı destekleyen yapısal bir durum olarak öne çıkmıştır (Chaitani, 2007: 20).

Suriye ve Lübnan Fransa'nın çağrısıyla 1938'de tek gümrük sahası konusunu müzakere etmeleri için masaya oturmuşlardır. Ancak iki ülke

arasındaki mutabakat 1943 Kasım ayında kurulacak olan ve iki tarafında yönetiminde ortak olduğu Genel Gelirler Yüksek Konsülünün oluşumuyla şekillenmiştir. İki ülke arasındaki mutabakatın bu kurumsal yapılanmayla somutlaşması üzerine 4 Haziran 1944'de Suriye Genel Gelirler İdaresi yetkilerini Genel Gelirler Yüksek Konsülüne devretmiştir. Bu yeni örgütlenen idari yapının yetkisi ise 25 yılla yani 1970'e kadar sınırlandırılmıştır (Chaitani, 2007: 20). Genel Gelirler Yüksek Konsülünün kurulması ulusallaşma sürecindeki her iki ülkedeki siyasi çevreler bakımından ciddi tepkilerle karşılaşmışlardır. Her iki ülkedeki milliyetçi çevrelere göre mali gelirler yönetiminin tekliği üzerinden devletleşme süreçleri ciddi anlamda zaafa düşürülmektedir. Ortaya çıkan durum üstü örtülü bir şekilde Arap Ekonomik Birliğini de sağlamak amacını taşıma iddiasıyla da meşrulaştırılmıştır (Chaitani, 2007: 22).

Genel Gelirler Yüksek Konsülü Lübnan ve Suriye'nin bir araya gelerek imzaladıkları 15 Ekim 1945 tarihli İhracat ve İhracatta İşbirliği anlaşmasıyla daha da güçlü bir pozisyona gelmişlerdir.

İhracat ve İthalatta İşbirliği anlaşmasının devamında Lübnan Başbakanı Sami El- Sulh ile Suriyeli mevkidaşı Sadallah El-Labiri Beyrut Liman gelirlerini sırasıyla %44 ve 56 arasında paylaşacak bir protokolü de 28 Ekim 1945'de imzalayacaklardır (Chaitani, 2007: 34). Suriye-Lübnan dış ticaret ortaklığı anlaşması gereği taraflar üreticisi oldukları emtiaların ticaretini öncelikle birbirleriyle gerçekleştirmeyi 1946'da taahhüt edeceklerdir. Taahhütte dayalı ticaretin gereğine uygun olarak buğday ithalatçısı olan Lübnan senede 120 bin buğday tonu 476 Suriye lirası üzerinden almakla yükümlü olacaktır. Ancak bu dönemde Suriye'de buğdayın iç piyasada tek alıcısı olan hükümet buğdayın tonuna 350 Suriye lirası ödeme gerçekleştirmekteydi (Chaitani, 2007: 39). Suriye buğdayının ihracat fiyatı 20 piaster/ton iken bu buğdayın Lübnan'a maliyeti ise 47 piaster/ton olarak gerçekleşmektedir. Lübnan'da yayın yapan L'Orient gazetesinin iddiasına göre Suriye devletine haksız kazanç sağlayan tahıl ticareti bu ülkenin genelindeki üreticilere olumlu katkıda bulunmanın uzağında olup sadece 20 kadar büyük toprak sahibinin çıkarlarına hizmet etmekteydi (Chaitani, 2007: 40).

Suriye ve Lübnan hükümetleri 1947'de ortak dış ticaret rejimi uygulaması sürecinde bir dizi sorunla da karşı karşılaşmışlardır. Sorunların merkezinde ise Suriye adına dış ticaretin sınırlandırılması yer almıştır.

Suriye bu yılda tüketicisini fiyat artışlarından korumak için zeytinyağı ihracatını tarımsal üretimi de korumak için pamuk ithalatını yasaklamıştır. Ancak üreticisi kimliğinden ziyade ticari kimliğiyle öne çıkan Lübnan ise daha farklı bir ekonomik-mali denge anlayışını temsil etmekteydi. Bu ülkedeki milliyetçi anlayışa göre kamu gelirlerinin arttırılması esas olup bu bağlamda gümrük vergilerinin arttırılması, üretime yönelik olarak bir kaygıda taşınmaksızın sağlanabilmeliydi. Aynı Lübnanlı tüccarlar Suriye'ye re-eksport için pamuk ithalatı gerçekleştirmiş, Suriye zeytinyağının da Avrupa'ya ihracatı için bağlantıları bile gerçekleştirmişlerdir (Chaitani, 2007: 52).

Suriye'de ve Lübnan'daki Fransız mandater yönetiminin sona erdiği bir dönemde her iki ülkede mali yönden birbirlerine bağımlı olarak millileşme sürecine geçmiş ve ekonomi politikaları da böylelikle sınırlandırılmıştır.

SURİYE'DE MİLLİYETÇİ İDEOLOJİK YAPILANMA SÜRECİNDE TOPRAK REFORMU UYGULAMASI

Suriye toprak reformu ülke topraklarının büyük bölümünü kontrolü altında tutan 3000 kadar ailenin kırsal kesimdeki etkinliğinin azaltılmak istenmesi amacıyla gerçekleştirildiği belirtilmektedir (Owen-Pamuk, 2002: 204-205). Ancak Suriye toprak reformu milliyetçi ideolojinin merkezinde olan dış ticaret rejiminin kısıtlılığı karşısında uygulamaya girmiştir. Çünkü milliyetçi devlet algısının yerleştirilmesine yönelik olarak 1958'deki yasal düzenlemeyle uygulamaya girmiştir. Suriye'deki tarımın yapısal durumu, toprak reformu politik tercihinin uygulamaya girmesinde belirleyici olmuştur. Büyük çiftliklerin %45'i, yağmurla sulanabilen arazilerinde %30'u büyük toprak sahiplerinin mülkiyetinde olup, büyük toprak sahiplerinin toplam nüfustaki yeri ise ancak nüfusun %2,5'ünü oluşturmaktadır. Büyük ölçekli tarım işletmelerinin 2/3'ü şehirlerde oturan tüccarların mülkiyetinde olmasına karşın, köylülerin %70'nin ise hiçbir toprak varlığı bulunmamaktadır. Topraksız köylüler ise geçici tarım

işçisi veya ortakçı olarak istihdam edilebilmektedirler. Kırsal kesimdeki nüfusun dağılımı da dengeli olmayıp Akdeniz yönüne doğru Lazkiye'de kilometre kareye 120 kişi düşmesine karşılık Doğuya doğru gidildiğinde Jazirah'ta kilometre kareye ise ancak 15 kişi düşmektedir. Nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu bölgelerde tarımda makineleşme sınırlı iken, Jazirah bölgesi makineleşmenin en yoğun olduğu bölge konumundadır (Garzouzi, 1963: 83-90).

Suriye'de tarım yapılabilen alanlar 5.5 milyon hektar olup bunun 590 bin hektarı sulanabilen diğerleri ise ancak yağmurla sulanabilen alanlardır. Sulanabilen alanlarda ise düzenli olarak bu işin yapılabilirdiği alanlar 50 bin dekardan daha fazla değildir. Tarımsal alanların yoğun olduğu bölgelerde nüfus yoğunluğu da artmakta olup buralarda ise emeğin verim yetersizliği sorunu bulunmaktadır (Garzouzi, 1963: 83-90).

Suriye tarımında emek ve arazi bileşimde açık olan dengesizlikten dolayı toprak reformunun uygulanmasını ideolojik olarak kaçınılmaz bir hale getirecektir. Bu ülkedeki ilk toprak reformu girişimi 1952'de gerçekleşmişse de yasal bir dayanağı olmadığından dolayı ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Toprak reformunda başarıya ulaşılması için uygulama alanlarının ölçüleri 1958'den itibaren gerçekleşen kapsamlı politik süreçte başlangıçta belirlenmiştir.

Suriye toprak reformunun en somut uygulama karşılığı olan 1958'de sulanabilen araziler mülkiyete konu olabilecek toprak varlığı 80 dönüm, sulanamayan yerlerde ise 300 dönüm ile sınırlandırılmıştır. Toprak mülkiyeti tavan miktarında sadece toprak maliklerinin kendileri için değil çocuk ve eşleri içinde bir tavan belirlenmiştir. Sulanabilen yerlerde her bir çocuk ve eş için 10 dönüm ile sınırlama getirilmiş olup, çocukların malik olabilecekleri arazilerin toplam tavan miktarı da 40 dönüm olarak belirlenmiştir. Toprak reformunda gerçekleştirilecek alan arazi tahsisleri de sulanabilir yerlerde 8 hektar kuru tarım yapılan yerlerde ise 30 hektardan fazla arazi varlığı olmayanlara yönelik olarak gerçekleştirilecektir. İstimlâk edilen yerlerin istimlâk bedelleri, yerelde uygulana gelmekte olan yıllık arazi kira bedellerinin 10 katı üzerinden hesaplanarak değerlendirilecektir. İstimlâk bedeli için bu muameleye maruz kalanlara

40 yıllık bononun verilmesi de yasayla belirlenmiştir. Ödemeler yıllık taksitler halinde ödenecek olup, kalan tutarla içinde senelik %1.5 faiz tahakkuk ettirilecektir (Garzouzi, 1963: 83-90).

Toprak reformu uygulamasıyla 1958 ile 1961 yılları arasında 670.212 hektar arazi istimlâk edilmiştir. Topraksız köylülere yapılan tahsisler ise 175.530 hektarla sınırlı kalmıştır. Reformun sonuçlarından yararlanan aile ise 15.000 kadardır. Reformdan yararlanan ailelere parasal yardımda bulunulmuş olup karşılığı 5.5 milyar Suriye lirasıdır. Reform hareketi 1961'de yoğunluk kazanmış olmasına rağmen aynı yıl meydana gelen kuraklık sorunundan dolayı, sonuçlarını görmek bakımından henüz programın başlangıcında ciddi bir sorunla karşılaşmıştır. Kuraklıktan dolayı 10 milyon Suriye Lirası hibe olarak köylülere aktarılmıştır. Köylülere gerçekleşen aktarmalar Suriye Tarım Bankası üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bankanın kullanacağı kaynak için Merkez Bankasından 30 milyon aktarım, Hazine'den de 8 milyon liralık avans karşılığı tahsis edilmiştir (Garzouzi, 1963: 83-90).

Suriye toprak reformu sadece topraksız köylülere arazi tahsisleriyle sınırlı olmayıp modern bir toplumun örgütlü yapıya sahip olması anlayışından hareket edilerek köylülerin kooperatiflerle örgütlenmesini de yasal bir zorunluluk haline getirmiştir. Kooperatiflerin sayısı 1958'den 1961'e gelindiğinde 134'ü ulaşmış olup toprak reformundan yararlanmış olan 10.671 aileyi doğrudan kapsamıştır (Garzouzi, 1963: 83-90).

Toprak reformu uygulaması kanundan önceki arazi varlığına sahip olanların memnuniyetsizliklerine de sebep olmuştur. Ortaya çıkan tepkilerin giderilmesi için 1962'de ilgili yasaya ek olarak düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemeler uyarınca eski büyük toprak sahiplerinin istimlak bedellerini daha erken zamanda alabilmelerine imkan tanınmıştır. İstimlak bedel ödemelerinin daha erken bir süreçte gerçekleşmesi, eski maliklerin sulamaya yönelik sahip oldukları imkanlarından arazi tahsisi yapılmış olanların da yararlandırılması koşuluna bağlanmıştır. Eski büyük toprak sahipleri tahsisli arazilere yönelik olarak sulama imkanlarından yararlandırmaları karşılığında topraklara konulmuş olan rehin süresi 10 yıla indirilebilecektir. Kamulaştırma bedelleri için belirlenen senelik %1.5'lük faiz oranı da %2'e çıkarılmıştır (Garzouzi, 1963: 83-90).

SURİYE TOPRAK REJİMİ ÖNCESİNDE PASAVANLILARIN DURUMU

Türkiye 1927 senesine kadar, Türkiye sınırlarındaki Suriyeli vatandaşlara ait taşınmazlar üzerine herhangi bir yaptırım uygulamamıştır. Ancak Suriye'nin Türk vatandaşlarının taşınmazları üzerine haklarına kısıtlamalar getirmesi ile 1927 senesinden itibaren Türkiye'de bir takım kısıtlayıcı tedbirler koymuştur. Bu tedbirlerin konulmasında, Suriye'de girişilen Türk emlakını tasfiye ve tasarruf sınırlandırıcı hareketlere karşı Türkiye'de Suriye emlakını dondurucu olmuştur. Ancak, ileriki aşamalarda bir tasfiyeye gidilmesi halinde elde rezerv bulundurmaya amacı güdülmektedir. (BCA, 146/ 5/ 1178, Sene: 1971).

Suriye'nin Türkiye'den hukuken ayrıldığı 1921 yılından itibaren suni sınır nedeniyle Türklerin mülkiyetinde bulunan bir kısım emlak ve arazi Suriye'de, Suriyelilere ait olan bir kısım emlak ve arazi de Türkiye'de kalmıştır. Suriyelilerin Türklerin mallarına koymuş oldukları eritme politikalarına karşı, Türkiye'de 1928 yılından itibaren Suriyelilerin Türkiye'deki taşınmaz mallarındaki haklarını kısıtlayıcı tedbirler almak zorunda kalmıştır (BCA, 146/ 5/ 1178, Sene: 1971).

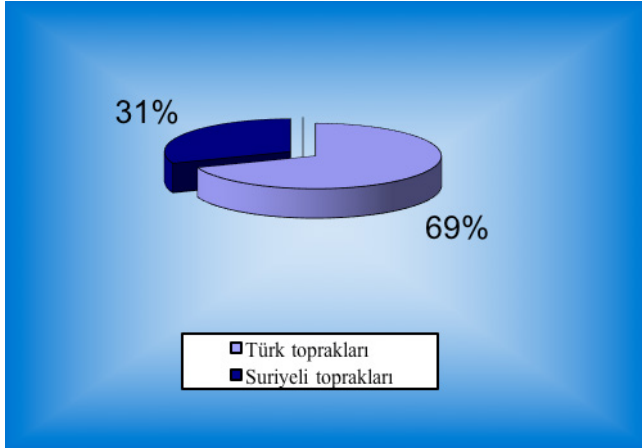
Suriye Tarım Reformu Kanunu ile Türk emlakını tasfiye etme yolunda girişimlere başlamasıyla birlikte Türkiye tarafından da, Suriye'de taşınmazları bulunan Türk vatandaşlarının senelerdir mağdur edilmesine karşılık, "kişisel eşyalar dışında, Türkiye'de Suriyelilere ait her türlü mali hak ve menfaatlere Hazine tarafından el konulmuştur" kararı 1966'da Bakanlar Kurulu tarafından alınmıştır. (BCA, 146/ 5/ 1178, Sene: 1971).

1920'li yıllardan itibaren emlak ve taşınmazlar üzerindeki hakları ihlal edici bu politikaların karşılıklı olarak alınması sonucu, Türkiye tarafından, hükümeti temsilen Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Yardımcısı Büyükelçi Necmettin Tuncel katılacaktır. Her iki taraftan da emlak ihtilafına ait müzakerelerin görüşüleceği toplantının, Eylül ve Ekim 1971 tarihleri arasında Ankara'da yapılmasına her iki taraf hükümetlerince karar kılınmıştır (BCA, 146/ 5/ 1178, Sene; 1971).

SURİYE'DE TOPRAK REFORMU'NUN TÜRK VATANDAŞLARINA ETKİLERİ

Suriye'de 1958'de toprak reformunun uygulanmaya başlamasıyla birlikte, Türk pasavanlıları daralan toprak tasarrufu sorunuyla karşılaşacaklardır. Arazi miktarı bakımından Türk pasavanlıların Suriyeli pasavanlılara göre üstünlüğü söz konusudur. Dönemin İçişleri Bakanı Faruk Sükan'ın ifadesi her iki vatandaşların beyanlarına göre Suriyeli pasavanlılar da 86.596 dönüm araziye sahipken Türk pasavanlılar 193.221 dönüm araziye sahip bulunmaktadır. Toprak reformu sürecinden önce Suriye'de gerçekleşen tasarruf daraltıcı eylemlerden dolayı da büyük arazilere sahip Türk vatandaşları özellikle mağdur edilmektedir. Genel toprak varlığına Türk pasavanlıların lehine olan yapısından dolayı mağduriyetin boyutu daha da kapsamlıdır. Sükan'ın ifadesinde karşılığını bulan beyanlı arazi bileşimlerinin oransal dağılımı aşağıdaki gibidir.

Pasavan Rejimi Kapsamında Türkiye ve Suriye'de Kalan Toprak Miktarları

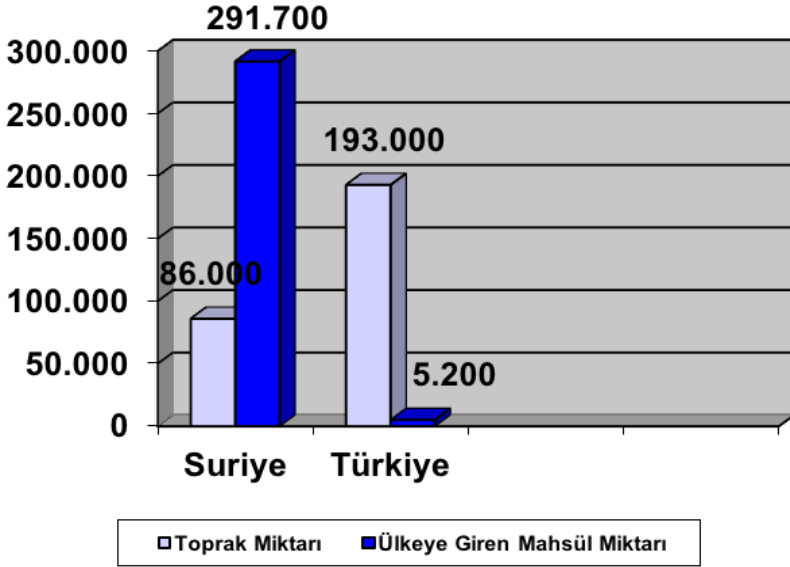

Kaynak: Türkiye Büyük Millet Meclisi 12.01.1966 Tutanakları, s.374.

Grafik 1

Suriye vatandaşları 1956'dan beri içerisinde ülkelerine götürdükleri mahsul miktarı 291.710.500 ton iken Türk vatandaşların getirdikleri miktar 5.204.990 ton dolaylarında seyretmekteydi.

1966 Yılı Toprak Miktarı ve Elde Edilen Mahsül Miktarı (Dönüm/Ton)

Kaynak: Türkiye Büyük Millet Meclisi 12.01.1966 Tutanakları, s.375.

Grafik 2

Türk pasavanlıların karşılaştığı temel sorunlardan biri de pasavan kapılarındaki geçişlerde karşılaşılan muamelelerden kaynaklanmaktadır. Suriyeliler 80 yerden oluşan pasavan kapıları geçişlerinde teknik ekipman ve hatta iş gücü geçirme eylemlerinde, Türk yetkililer tarafından mağdur edilmemektedirler. Ancak Türk pasavanlıların asgari düzeyde ekipman geçirmelerine bile Suriye tarafından genellikle engellemeler gerçekleşmektedir. Türk pasavanlıların temel sorunlarından biri de karşılıklı olarak mahsulat geçişlerinde yapılan müdahalelerdir.

Toprak reformu öncesinde Suriye'de ve Türkiye'de kadastro çalışmalarının kapsayıcı olmaktan uzak olmasıdır. Bundan dolayı pasavan sisteminin konusu olan arazi ölçekleri mutlak olarak somutlaştırılmıştır. Her ne kadar Türk vatandaşlarının ellerindeki Osmanlı tapu senetleri hak tesisleri ve tasarrufları konusunda önem arz etse de, fiili olarak tasarruf edilen araziler ilgili kayıtların oldukça gerisinde kalmıştır. Dolayısıyla pasavanlı beyanlarına dayalı verilerle yetinilmektedir. Beyana dayalı verilerde ise genellikle büyük toprak varlığına sahip olanların beyanları öne çıkmak-

tadır. Çünkü küçük toprak sahipleri arasında sistemin sürdürülebilmesi bakımından önemli endişeler taşınmaktadır. Bu durumun sonucu olarak beyanda bulunmayan önemli bir pasavan varlığı da söz konusudur. Anlaşmalar gereğince iki ülke pasavanlıları mahsullerini ülkelerine geçirme hakkı bulunmaktadır. Ancak Suriye pasavanlılarının arazi varlıklarının nisbi azlığına rağmen pasavan kapılarından geçen mahsulün miktarı her sene Türkiye'nin aleyhine olarak gerçekleşmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasının en büyük nedenlerinden biri Suriye'de Türk parasında karşı uygulanan resmi döviz kuru rejiminde Türk lirasının aleyhine bir kam-biyo rejiminin uygulanmasıdır. Böylelikle Türk pasavanlıları da iki ülke arasındaki fiyat farklılığından dolayı, ürünlerini ülkelere getirmenin yasal zorunluluk olması kuralına rağmen Suriye'de ürünlerini satmayı tercih etmeleridir. Tabi ki pasavan rejimi ülke uygulamalarından kaynaklanan boşluklara sahipken, vatandaşların fırsatçılığı ile de uygulanması güç ve güvensiz bir hal almıştır. 80 farklı kapıdan giriş çıkış yapılması kaçakçılık eylemleri bakımından güvenlik zafiyeti olarak kamusal mercilerce yorumlanmaktadır. Türkiye emniyetinin değerlendirmelerine göre Suriye üzerinden gerçekleşen kaçakçılık faaliyetlerinin ülke ekonomisine vermiş olduğu zarar sene de 100 milyon liranın üzerindedir. Ancak kaçakçılık olgusunun temel sorunu kur farklılaşmasının sonucu olduğu anlayışı, Türk mercileri tarafından da kabul edilmektedir. Bundan dolayı pasavan rejimi ilgasına müracaat edilmemiştir. Kaçakçılık faaliyetlerinin engellenmesi için karma komisyonlar aracılığıyla ekiliş ve idrak beyan-nameleri alınmakta olup komisyon başkanlıklarının kaymakamlıklarınca yürütülmesine önem verilerek pasavanların sebep olduğu faaliyetlerine karşı idari tedbir alınmıştır.

Suriye'de toprak reformu uygulamasına geçilmesiyle Türk vatandaşlarının hak kaybına uğrayıp uğramadıklarının belirlenmesi amacıyla CHP milletvekilleri Reşit Ülker ve Ali İhsan Göğüş tarafından 10.06.1968 yılında Dışişleri Bakanlığı aleyhine gensoru verilmiştir. Gensoru teklifinde Suriye toprak reform uygulamaları dışında da Türk pasavanlıların hali hazırda işletim sorunları hususları da öne çıkarılmıştır. Bu hususlardan biri de Türk pasavanlılarının hakları olmasına rağmen üretim vasıtaları ve teknik ekipmanlarını mevcut bulunan 80 pasavan kapısından da geçirememesi sorununun tekrarlanmasına rağmen gerekli tedbirlerin alınmaması hususundadır (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1968: 17-20). (Bkz. Ek 4).

Sayın Göğüş'e göre mevcut pasavanlıların arazi tasarrufları ile ilgili diğer sorularda şunlardır;

-Türk pasavanlıları arazilerini ancak doğrudan veya ortakçıları vasıtasıyla işletebilmektedirler.

-Fransız işgali sonrası, her iki taraf pasavanlıları müsadere çekinip müvazeneli satış veya uzun süreli kiralık sözleşmelere yönelmişlerdir. Ancak müvazeneli sözleşmeler sonucunda asli toprak sahipleri genel olarak toprak tasarruflarını kısmen ve tamamen kaybetmişlerdir.

-Suriye'de 3-5 dönüm gibi küçük toprak varlığına sahip olanlar ise ülkedeki akrabaları üzerinden tasarruflarını sürdürmeye yönelmişlerdir. Ancak, küçük toprak sahipleri ise genel olarak akrabaları tarafından suiistimale maruz kalmışlardır.

Türk pasavanlıları sorunlu da olsa tasarruflarını sürdürmekte iken, bu ülkede 1958'de yürürlüğe giren toprak reformu kanunu ile sulu veya kuru tarım yapılan arazilere tavan sınırlandırmaları getirilmiştir. İlgili yasa ile Suriye vatandaşları yanında yabancılara da tatbik edilmiş olmasından dolayı Türk vatandaşları tavan üstü toprak varlıkları istimlak sürecine maruz kalmışlardır. Suriye toprak reformu uygulaması bu ülkede büyük ölçekli arazisi olan Türk vatandaşları kapsadığı halde 1966'da Türk hükümeti, Suriyeli pasavanlılarının arazilerinin tamamını müsadere etmiştir. Suriyelilerin müsadereye konu olan arazileri ise bir kararname ile gerçekleştirilmiştir. Suriye'de bu gelişmeler üzerine toprak reformu kanunundaki sınırları da aşarak Türk mallarına el koyarak hak sahiplerini de sınır dışı etmiştir. Ankara ve Lozan anlaşmaları gibi uluslararası hukuktan kaynaklanan temel haklara rağmen Suriye toprak reformunun de jure durumu ihlal etmesiyle Türkiye tarafındaki bil misli mukabil uygulamasının temel dayanağını oluşturmuştur. Ancak, Türk tarafı 1966'daki hamlesiyle Suriye'yi masaya oturtmayı hedeflemişse de 1968'e gelindiğinde hâlâ zararlarının tanzimi yönünde olumlu bir gelişme sağlanamamıştır. Suriye'nin müzakereye yanaşması bir yana aradan geçen zamanda Türk hükümeti sadece pasavanlılarının mağduriyetlerini belirlemeye yönelik beyanlarını almakla yetinmiştir (Bkz. Ek 4).

Suriye'deki toprak reformuna göre istimlak karşılıklarının ödeme planı, takdir edilen arazi bedeli karşılığında bono verilerek kayıt altına alınmış-

tır. Bununla birlikte bedelin de 40 senede taksitler ile faiz tahakkuklarını da kapsayacak şekilde ödenmesini öngörmüştür. Ancak Suriye hükümeti istimlak bedellerindeki ne ana bedel ne de faiz miktarlarının ödenmesinde yükümlülüklerini yerine getirmekte bile yükümlülüklerin uzağında kalmakta ısrarlı olacaktır. Bu konu hakkında CHP'nin iktidarında 9 defa hali hazırdaki AP hükümetinde ise 3 defa Suriye makamları nezdinde girişimlerde bulunulmuşsa da netice alınamamıştır. Ancak Türk hükümetinin müsadere girişiminden sonra Suriye hükümeti tarafından temasların başlatılmasına istekli oldukları bildirilecektir. Ancak müzakere sürecinin tekrar başlaması sürecinde ise yine ilk adım öncelikle Türk hükümeti tarafından gelmiştir. Müzakere sürecinde hükümetin amacı pasavan rejiminin sürdürülmesine yönelik olmayıp bu sorunun hak kayıplarına sebebiyet vermeyecek şekilde köklü olarak tasfiye edilerek çözülmesidir (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1968: 17-20).

Böylelikle, problemlili bir şekilde sürdürülmekte olan pasavan rejimi Suriye toprak reformu ile derin bir kriz sürecinin kırılma dönemini temsil etmeye başlayacaktır.

TÜRK TARAFININ MÜZAKERE SÜRECİNDEKİ ÖN KOŞULLARI

Türkiye ile Suriye arasında iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmek amacıyla karşılıklı olarak ülke vatandaşlarının her iki ülke sınırları içerisindeki taşınmazlarındaki hakları ve menfaatleri arasındaki dengeyi sağlamak üzere devamlı ve adil bir sözleşme akdine 1968'de karar verilmiştir. Suriye tarafından da olumlu karşılık verilmesi üzerine iki ülke Cumhurbaşkanı tam yetkili temsilciler tayin etmişlerdir (BCA, 146/ 5/ 1178, Sene:1971). Sözleşme aşamasına gelmesi halinde taraflardan her biri ülkelerindeki usule göre onaylanacaktır. Suriye ile emlak müzakerelerinde geline önemli bir aşamada sözleşme muvacehesinde, Türkiye'de Suriye emlakını kamulaştırma hakkındaki Türk mevzuatı hakkının uygulanmasına tarafların mutabık olmasıdır. Devletin iç egemenlik hakkı sayılan kamulaştırma anayasanın verdiği bir yetki olduğunu Suriye'de kabul etmiştir. Böylelikle istimlak bedellerinin peşin veya 10 yıla kadar taksitlendirilmesini düzenleyen anayasa hükmü de karşılıklı mutabakat unsuru haline gelebilecektir (BCA, 146/ 5/ 1178, Sene: 1971).

Türk heyeti, istimlak bedellerine karşılık olarak ödenecek tazminatın miktarının belirlenmesi konusunda da somut bir çerçevenin oluşturulmasını talep etmiştir. Türk delegasyonu bu hakkın istimlak bedellerinin, her iki ülkedeki pasavalılara kendi vatandaşlarına yönelik şekilde somut bir iradenin ortaya konulmasında ısrarlı olmuştur. Ancak, Suriye tarafı, Türk pasavalıların tazminat bedelleri takdirinde, yargının belirleyici olmasında ısrarlı olmuştur. Bu durum tazminat bedellerinin somutlaştırılmasını imkansız hale getireceği gerekçesiyle, Türk tarafının tepkisine sebep olmuştur. Adil bir tazminat takdiri için, her iki ülke içinde eş değerde malların göz önünde bulundurulması rayiç bedel belirleme usulü de teklif edilmektedir.

Türk vatandaşlarının müracaatlarını incelemek amacıyla ise, Karma Emlak Komisyonu'nun kurulmasına karar verilmişti. Bahis konusu müracaatlar Suriye'de emlak bulduğunu belirten Türk vatandaşlarına ait olup, 1931 dosyadan ibarettir. Bu sayı aynı zamanda Suriye'de arazisi olan vatandaşlardan müracaat edebilenlerin sayısını da ifade etmektedir. Kurulacak olan komisyon misyonunu tamamladıktan sonra, 1966 senesinde karşılıklı konulmuş olan devir, intikal ve rehin gibi sınırlandırılmaların kaldırılması talebinde bulunulmuştur (BCA, 146/ 5/ 1178, Sene: 1971).

Somut olarak, 1966 tedbirlerinin el koyma kaldırılmasından sonra, taşınmazların tedbirden önceki şekli ile hak sahiplerine iadesi ve iade işleminin gerçekleşmesinden sonra bu haklarının korunması istenmiştir. Böylece sözleşmede tazminat hükümlerinin önemi hususiyetle belirtilmiştir. Ayrıca, Suriyeli vatandaşlara verilen haklar ile Türk vatandaşlara verilen haklarının farklılık göstermesi üzerine eşitlik talep edilmiştir. Bu eşitlik kapsamında, zaman aşımına uğrayan malların sahibi tarafından gerekli beyanın verilmesi neticesinde hak düşürücü kararların alınmaması gibi meseleler yer almıştır. Bununla birlikte, asıl mal sahibine teslim edilecek taşınmazlarda hali hazırda bulunan kişilerin tasfiyesi de sağlanması kararıyla meselenin devamlılığı ve güvenilirliği de teminat altına alınmak istenmiştir (Zilyetliğe dayalı mülkiyet edinimi uygulamasının sınırlandırılması) (BCA, 146/ 5/ 1178, Sene: 1971).

SURİYE ARAP CUMHURİYETİ İLE EMLAK MÜZAKERELERİNİN BAŞLAMASI

1966 tarihinde her iki ülkenin de karşılıklı olarak kısıtlayıcı tedbirler almasıyla iki ülke arasında uygulanan "Pasavan Rejimi" işlemez hale gelmiştir. Her iki tarafında almış oldukları kısıtlayıcı bir takım önlemler ülke vatandaşlarının haklarını ihlal etmesi sonucu, her iki tarafında almış oldukları kararların gerekçelerini ve o zamana kadar geçen sürecin anlatılması için, 9 Eylül 1968'de, Ankara'da müzakerelere başlanmıştır. Ancak belirlenen sebeplerin ve karşılığında talep edilen hususların daha derin tartışılması için müzakerenin aynı ayın 27'sine tehir edilmiştir. Bu toplantıda alınan kararlar rapor edildikten sonra müzakerelerin diğer ayağı 23 Şubat - 7 Mart 1970 tarihleri arasında Şam'da devam etmiştir. Bu müzakereler sonucu her iki tarafta bir takım talepleri kabul etmişlerdir. Bunun üzerine Türkiye hükümeti Suriye tarafından istenilen şartların incelenmesi için bir alt komisyon oluşturulmuştur. Bu alt komisyon " Tapu Alt Komisyonu ve Ticaret - Maliye Alt Komisyonu" olarak teşkil edilecektir. Tapu Alt Komisyonu, Suriye'de taşınmazları bulunan Türk vatandaşlarının tapularını inceleyerek bir rapor hazırlamış ve bu raporun Arapça özetini Suriyeli makamlara intikal ettirmiştir (BCA, 146/ 5/ 1178, Sene: 1971).

Ticaret - Maliye Alt Komisyonu ise, Suriye Tarım Reformu Kanunu gereğince taşınmazları ellerinden alınmış Türk vatandaşlara verilecek tazminatın kısmen mal, kısmen para ile ödenmesi, ödeme süresi ve faiz gibi konular üzerinde görüş bildirmiştir. Geline bu süreçte 11 - 26 Şubat 1971 tarihleri arasında her iki taraf heyetleri Ankara'da müzakerelere devam etmiş olup bu müzakerelerde; Suriye heyeti, Suriye Tarım Reformu Kanunu kapsamına giren 22 hak sahibine ait müracaatların incelenmesi üzerine ilgili raporlar Türk heyetine tevdi etmiştir. Tarım reformuna tabi edilen Türk vatandaşlarına ait beyanlara göre kamulaştırılan Türk arazisi 6.385,597 hektar yani 630.000 dönüm olarak tespit edilmiştir (BCA, 146-5/1178).

Tüm bu müzakereler sonucunda;

Daha önce Türk hükümetinin talebi sonucu tazminat ödemesi kararlaştırılan ve Suriye tarafının da kabul ettiği ödemenin, hak sahiplerine ne miktarda ödeneceği tam olarak belli olmadan ödeme şekli, süresi ve faiz

miktarı gibi meselelerin netlik kazanamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca, kısıtlayıcı tedbirlerin eşit olarak kaldırılmasına ve çifte vatandaşlık statüsündeki kişilerin sınırda geçiş usullerinin yeniden düzenlenmesinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Nihayetinde, iki hükümet tarafı da Karma Emlak Komisyonu'nun kurulmasına karar kılmıştır (BCA, 146-5/1178).

Netice itibariyle; Suriye hükümeti, Türkiye heyetine Suriye Tarım Reformu Kanunu şümülüne giren Türk maliklere tazminat verilmesi ve tasarruf haklarına ilişkin bir sözleşme tasarısı ve tazminatın mal ile ödenmesine dair bir protokol tasarısı tevdi edilmiştir (BCA, 146-5/1178). Türk heyeti de, Türkiye – Suriye arasındaki emlak meselelerinin çözülmesine dair bir sözleşme tasarısını Suriye heyetine tevdi etmiştir. Böylece Suriye heyeti, Türkiye tasarısını incelemek ve görüşlerini müzakerenin müteakip safhalarında belirtmek üzere Türkiye'den ayrılmıştır (BCA, 146-5/1178).

TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL TALEPLER

Suriye ile emlak ihtilafı pasavanlı arazilerle sınırlı olmayıp, sair gayrimenkulleri de kapsamaktaydı. Bir kısmı namına Halit Başar, Cumhuriyet Halk Partisi Milletvekili Hilmi Uran'a mağduriyetliklerini ifade etmek amacıyla şu mektubu ulaştırmıştır (BCA, 607/ 102/ 21, Sene: 1948);

“Türkler Suriye'deki mülklerine-sadece icarlarını alabilmekten gayri-hiç bir suretle tasarruf edememektedir. Yani: ne satabilmekte, ne intikal ettirebilmekte, ne ipotek edebilmekte, ne de başkaları ile müşterek tasarruflarda mukaseme ve muhasele edebilmekte veya izalei şuyu edebilmektedirler. Sözün kısası tasarruf haklarının her şeklinden mahrum bulundurulmaktadır. Bunlar yetmiyormuş gibi, amme menfaati namına bir istimlak vukuunda, bedelleri sahipleri olan Türklere teslim olunmayarak mahalli hükümet veznelerinde tevkif olunmaktadır. Maiyetleri sırf oradaki mülklerinin gelirlerine bağlı olan nice aileler istimlak bedellerinin bankalara yatıtılarak veya yerlerine yine mahalli hükümet delaletine başka emlak alınarak paralarının numaralarından olsun istifade edebilmelerine müsaade diledikleri halde, ret ile karşılanmaktadır.”

Siyasiler üzerinden gerçekleştirilen taleplere bir diğer örnekte, Urfa halkından olan Cemal Aksoy'un aşağıda belirtilen 1968'deki talepleridir (BCA, 120/ 767/ 01, Sene: 1968);

"Suriye Hükümetinin misilleme hareketi sonunda bütün taşınır taşınmaz mallarına el konduğunu, bunun karşılığında hiç bir tazminat almadıklarını davalarının biran önce halledilmesini gerektiğini istemekteyim."

Pasavanlı taleplerinde bireysel girişimleri yanında, toplu ölçekli talepler adına Kilis Sanayi ve Ticaret Odası'nın talepleri, en kapsamlı ve somut talepler olarak 1968'de öne çıkmaktadır. Kilis'te ise Suriye'de arazisi olanların sayısı yaklaşık 5000'dir. Bu durumun doğurduğu sonuçlardan biri piyasaların bölünmesidir. Kilis halkı tarımsal üretimlerini geleneksel olarak Suriye'de pazarlamak durumundadır. Bu yeni süreçte sınır üzerinden hareketliliğin sürekliliği kaçınılmaz hale getirmiştir. Kilis'in en verimli ve bereketli topraklarına sahip nahiyelerinden oluşan 400 kadar köyün sınır ötesinde kalması sonucu bağ, zeytinlik ve bahçe arazilerinin 2/3'ü Suriye'de kalmıştır. Bu sebeple ekonomik sorunlar da iyice hissedilmeye başlamıştır (Günver, 2003: 104). Türk vatandaşları bu arazilerini işlemek için her gün, pasavan ile Suriye'ye geçmek zorunluluğu ile karşı karşıya bulunmaktadır. Pasavan ile Suriye'ye giden Türk vatandaşlarının vize muamelesi saatlerce sürmektedir. Çünkü vize yapılan karakollar Suriye'nin daha uzak yerlerinde yani Türk karakollarının bulunduğu yere uzak mesafededirler. Bu karakollara gidip gelmek zaman kaybına müncer olmaktadır. Bu sorunları aşmak için çalışan mahalli mülki idare makamları bu işe bir çare bulamamışlardır. Geçiş kapılarının karşısında Suriye makamlarının da vize memurlarının bulundurulması için Dışişleri Bakanlığı kanalıyla iki hükümet arasında bu işin hallinin çok önemli olduğu Kilis halkı tarafından talep edilmiştir (Öğüt, 2010: 32-45).

Pasavanlı taleplerinde, örgütlenme kültürünün zayıf olduğu bir toplumsal yapı özellikleri de öne çıkmaktadır. Toplumsal yapının sonucu olarak, pasavanlı taleplerinde büyük toprak sahipleri öne çıkmaktadırlar. Ancak, zaman zaman farklı örneklerde görülebilmektedir. Mesela, Hülmen Köyü vatandaşları büyük toprak sahipleri olmamalarına rağmen 1968'de Türkiye İşçi Partisi Milletvekili Yahya Kanpolat'a mağduriyetlerini belirten bir mektup yollamışlardır. Bunun üzerine Kanpolat, Türklerin sıkıntıları ay-

rica somutlaştırmak isteyerek mektubu meclise taşımıştır. Nizip ilçesinin Hülmen Köyünden gelen mektupta şunlar ifade edilmektedir;

“Köy 150 hane ve yaklaşık olarak 1000 nüfusludur. Sınır köyünün 100 metre güneyinden geçmekte olup arazilerin %75'i Suriye'de kalmıştır. Suriye'de kalan arazi 10.000 dönüm deşti (ovalık)tarla, 50.000 kök üzüm, 20.000 ağaç fıstık, 10.000 ağaç zeytin olup toplam değeri 3.000.000 liranın üzerindedir. Sonuç olarak Suriyeliler topraklarındaki tasarruflarını müsadere kararına rağmen muvazeneli bir şekilde sürdürmelerine rağmen, genelde küçük toprak sahibi olan Türk vatandaşları tamamen mağdur hale gelmişlerdir”.

Pasavanlı mağduriyetlerinde örgütlü yapılanma adına Mardin'de kurulan bir dernek öne çıkmıştır. Mardin'de faaliyette bulunan “Suriye'de Gayrimenkulleri Bulunanlar Derneği” Mardin halkı için Suriye'de el konan arazilerine karşılık kendilerine arazi verilmesi, teşekkür eden mahalli ve merkez komisyonlarının dernekle iş birliği yapması gibi konuları öne çıkaracaktır (BCA, 120-766-5, 1968). Dernek üyelerine adına dernek başkanı, 1968'de başbakanlığa Suriye-Türkiye arasındaki emlak ihtilafının hali durumunda soru ve taleplerini şu şekilde belirtmiştir;

-Gerek Suriye'deki Türk arazilerinin, gerekse Türkiye'deki Suriyelilere ait arazilerin kıymet takdiri yapılırken Türk ve Suriye Hükümetlerinin eş sayıda temsilcilerinin ve ayrıca mülk sahiplerinin de bulunması.

-Suriye hükümetince zirai reform şumulüne alınan Türk arazilerin de aynı heyet tarafından bu günkü gerçekçi ve güncellenmiş rayiçlerle yeniden kıymet takdiri yapılması.

-Türlere ait zirai aletler ve bankalardaki bloke edilmiş mahsul karşılığı paralar, Türkiye'deki el konulmuş Suriyelilere ait zirai alet ve bloke edilen paralarından acilen karşılanması.

-Suriye'deki Türklerin arazilerinin kadastro yapılmayan yerlerinin hudutların muteber ve makbul sayılması (BCA, 120-767-1, 1968).

Örneklerle belirtilen toplumsal talepler yanında, yasal merciiler üzerinden de yürütülen müracaatlarda somut hukuki girişimler adına örnekler teşkil edecektir. Suriye'nin Toprak reformu ile mağdur olan vatandaşların

hak talebi için idare mahkemelerine yapmış oldukları bireysel başvurular protokol ve anlaşma metinlerine dayandırılarak zararın tazmini yönünde olsa da, idarelerin anlaşmaları yürürlüğe koymamalarından dolayı hak tesisi gerçekleştirilememiştir. Gerçekçe olarak ise aşağıdaki maddeler sunulmuştur;

İdari muamelelerdeki sınırlandırmaların aşılması maksadıyla idare mahkemesine yapılacak başvurularda, yapılmış olunan uluslararası anlaşmalar ve protokoller özetlenmiş olsa da, bu anlaşmaların yapılmasının uygulama aşamasına geçmediği müddetçe hukuki olarak tarafları bağlayıcı olmayacağı anlayışını temsil eden bir norm ile vatandaşların tazmin davaları reddedilmiştir (Ankara İdare Mahkemesi Kararı, 1997/115).

EMLAK İHTİLAFINA YÖNELİK T.B.M.M.'DEKİ TARTIŞMALAR

Sınır oluşumu sürecinde yaşanan sıkıntılar, her iki hükümet tarafından da gündeme gelmiş ve karşılıklı müzakerelerin yanı sıra ülke meclislerinde de tartışma konusu olmuştur. 1948 yılında konu ile ilgili Dışişleri Bakanlığına yazılı talepte bulunulması üzerine meclis gündemini giren emlak ihtilafı ve pasavanlıların durumu günümüze kadar gerek soru-cevaplı gerekse gündem konuşmaları şeklinde tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalarda genellikle sınır vilayetlerin milletvekilleri ve senato üyeleri ön plana çıkmakta ve soruların hedef noktası dönemin dışişleri bakanlığı olmuştur. 1948 yılından 1966 yılına kadar sınır oluşumu esnasında meydana gelen kayıplar ve pasavan rejiminin etkileri tartışma konusu olmuştur. Pasavan rejimiyle ilgili parlamenter tartışmalarda konu sıklıkla kaçakçılık faaliyetleri ve mayınlı araziler meselesiyle de ilişkilendirilmiştir (Bkz. Ek 4).

1966 yılından 1974 yılına gelindiğinde meclis gündeminde yer alan husus Suriye'de uygulanan toprak reformunun etkileri üzerine olmuştur. Bu dönemde meclis ikiye ayrılmıştır. (Toprak reformuna tepki olarak karşı yaptırımların uygulanmasını destekleyenler ve desteklemeyenler...). Ayrıca meselenin en çok tartışıldığı ve gensoruların verildiği zaman aralığı da bu dönemde kendisini göstermektedir. Türk hükümeti mukabele-i bil misilden yana tutum sergilemiş ve Türkiye'deki Suriyelilerin arazilerine

karşı bir takım yaptırımlar uygulamıştır. Ancak bu davranış özellikle CHP tarafından araştırmadan yapılan yanlış bir davranış olarak tanımlanmıştır. Çünkü toprak reformu sonucu mağdur olan Türklerin bilinenin aksine çok az sayıda olduğunu iddia etmektedirler (Bkz. Ek 4).

1974'ten günümüze gelindiğinde ise, Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti arasında emlak sorunlarının çözülmesine dair sözleşmenin ve protokolün Suriye tarafında onaylanmış olup halen Türkiye tarafından onaylanmaması meselenin mecliste hararetle tartışılmasına neden olmuştur. Ancak bu dönemde gerek ikili ziyaretler ve görüşmeler sonucunda anlaşmalar ve protokoller aracılığıyla bir sorunun olduğu çözümüne ilişkin ise kağıt üzerinde bir takım kararların alınmış olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Gelinek nokta ise meselenin başlamış olduğu ilk günden farklı değildir. Somut bir adım atılmamakla birlikte mağdur vatandaşların sıkıntıları halen devam etmekte ve bu mesele en son 2009 yılında gündeme gelmiştir. Suriye'de meydana gelen iç sıkıntılar ve Türkiye'ye yansması nedeniyle emlak ihtilafı meselesi askıya alınmıştır. Fakat sıkıntılar er geç aşıldığı zaman Türkiye-Suriye görüşmelerinde bu mesele ilk sırada yerini alması muhtemeldir (Bkz. Ek 4)

SURİYE'DE TÜRK EMLAKINI İLGİLENDİREN GELİŞMELER

1927 tarihinden itibaren Suriye'deki Fransız manda idaresi, kararnamelerle Türk vatandaşlarının taşınmaz malları üzerindeki haklarını kısıtlayıcı bir takım tedbirler almışlardır. Kısıtlama düşüncesinin yanı sıra, Türk vatandaşlarına ait emlaklarının, eritme politikası ile daha da sınırlandırılması yollarına gidilmiştir. Bu politikalar doğrultusunda alınan kararlarda, emlak sahibinden ziyade işletenin korunacağı, yabancıların arazilerinin bulunduğu vilayet merkezleri dışında taşınmaz mal tasarrufunda bulunmasının yasak olduğu gibi meseleler yer almıştır. Ayrıca Türk meselelerine ilişkin ise, Türklerin taşınmaz mallar üzerindeki haklarının korunmasına has gayretlerini engelleyici tedbirler getirilmiştir. (BCA, 146-5/1178)

Suriye, Suriyeli toprak işleten vatandaşlarını, taşınmaz sahibi olan Türk vatandaşlarına karşı koruma mahiyetiyle, miri ve vakıf arazisinin tapusu olsun olmasın fiilen kullanan kimsenin, o araziye muayyen bir müddet

ziraat ve tasarruf etmesi halinde, bir mahkeme kararı ile kendi namına tapuya tescil etme hakkı vermiştir. (BCA, 146-5/1178)

Araziyi emiriye, şehir ve kasaba hudutları dışında kalan araziler üzerindeki mülkiyet hakkı devlete aittir. Fakat devlet bu araziler üzerindeki tasarruf hakkını şahıslara vermiştir. Eğer bu şahıslar 10 yıl boyunca bu tasarruf haklarını kullanmazlar ise hakları bir başka kimseye devredilecekti. Devletin almış olduğu bu karara hak-ı karar adı verilmektedir. Bu esnada arazinin ilk sahipleri 1 sene içerisinde arazisini işgal edene karşı idari yoldan def'i imkanı vardır. Ancak Suriye'de dava açmanın külfeti ve takip zorluğu, arazi sahiplerinin davayı kaybetme ihtimalini bir hayli yükseltmiştir. Bu yüzden dava açmak pek yeğlenmezdi. (BCA, 146-5/1178)

SONUÇ

Fransız mandater yönetiminde Türkiye-Suriye sınırının oluşumuyla birlikte, çözülmesi güç yeni sorunlarda meydana gelmiştir. Mesela sınır oluşumu sürecinin toplumsal ihtiyaçlara dayanmaksızın ve I. Dünya savaşının ortaya çıkardığı koşullarda dolayı, Güneydoğu Anadolu'da tarımsal üretim ilişkisi ile bölgesel pazar bütünlüğü de ayrışma süreciyle karşılaşmıştır. Üretim ilişkisi ve pazar bütünlüğünün ayrışması sonucu olarak sınırın Suriye tarafında Türk toprakları, Türkiye tarafında da Suriyeli vatandaşların toprakları kalmıştır. Bu arazilerin işletimi ve tasarrufu için pasavan, idari pasaport gibi bir takım haklar tanınarak tarihi kazanımların sürdürülmesi amaçlanmıştır. Ancak bir hak tesisine imkân sağlayan pasavanlı geçiş uygulaması kaçakçılık, güvenlik sorunu, kur farkını suiistimal etme gibi çeşitli sorunların da kaynağı haline gelmiştir. Birinci Dünya savaşıyla Fransa ile başlayan II. Dünya savaşından sonraki süreçte de Suriye Arap Cumhuriyetiyle devam etmesi gereken görüşmelerde emlak meselesi ihtilafli bir konu olarak sürekli gündemde kalmıştır.

Suriye'de milliyetçi ideolojinin yerleştirilmesi sürecinde bir politik araç olarak düşünülmüş olan toprak reformunun uygulanmasıyla iki ülke arasındaki ilişkiler yeni bir safhaya gelmiştir. Bu süreçten sonra her ne kadar Suriye-Türkiye görüşmeleri uzun bir aradan sonra başlamışsa da emlak sorununun aşılmasında başarılı olunamamıştır. Tarafları müzakere sürecine zorlayan Suriye toprak reformu ve Türkiye'nin de mukabele-i bil misil uygulamasına geçmesiyle her iki ülkedeki pasavan rejimine tabii

olanların sorunlarını daha da derinleşmiştir. Ancak Suriyeli pasavanlıların toprak varlıkları karşısında Türk vatandaşı pasavanlılarının toprak varlıkları dengesinin Türk pasavanlılarının lehine olmasından dolayı karşılaşılan sorunlar da Türkiye'nin aleyhine daha da artmıştır. Her iki ülke siyasal mercilerinin sorunun çözümü konusunda yetersizlikleri üzerine Türk pasavanlılarının kamuoyu oluşturma girişimleri ortaya çıkmıştır. Özellikle, Türk pasavanlı taleplerinde çok partili yaşama geçiş sürecindeki siyasi rekabet ortamından yararlanılmaya yönelik teşebbüsler öne çıkmıştır. Ancak pasavan rejimine tabii olanların etkin örgütlenememe yetersizliklerinden dolayı hedeflerine ulaşabilmeleri mümkün olamamıştır.

Parlamentar yapı üzerinden sürdürülen tartışmalarda ise yerel, siyasi ve kültürel farklılıklar sorunun temsil ettiği taban taleplerinin önüne geçmiştir. Her ne kadar 1948'den itibaren TBMM'ye taşınan emlak ihtilafı tartışmalarında özellikle Kilis, Antep, Hatay ve Mardin milletvekilleri bir hayli mesai sarf etmişse de Suriye ile en uzun sınıra sahip olan Urfa vekilleri tarafından herhangi bir katkı sağlanmamıştır. Türkiye- Suriye ilişkilerinin 2000'li yıllarda normalleşme sürecine geldiği bir aşamada dahi karşılıklı çözüm temennilerinin ötesine geçememiştir. Mesela emlak ihtilafı sorunu en son 2009 yılında Erdoğan-Esad görüşmelerinde de sorunun önemi ve çözülmesi gereği deklarasyonun ötesine geçilememiştir. Görünen o ki, Suriye'de yaşanan sorunların halli durumunda oluşacak yeni bir süreçte bile iki ülke arasındaki sorunlardan biri de emlak ihtilafı olarak kalmıştır. Sorunun halli için; Osmanlı tapu kayıtlarının her iki taraf bakımından da esas alınması, kayıtlardaki verilerin kadastro verileriyle uyumlaştırılması, Suriye Toprak reformundaki ödenmesi vaat edilen kamulaştırma bedellerinin gerçekçi bir şekilde yeniden tanımlanması ve bütün bu çalışma sürecinin yetkileri ile çalışma takvimi belirlenmiş karma komisyonlarca tam yetkili olarak yürütülmesi gerekmektedir. Ancak Türkiye-Suriye emlak ihtilafını bölgenin sosyolojik yapısı, ortak tarihsel tecrübe ve sermayenin küreselleşmesi bağlamında da ele alınarak tipik bir tazminat ödemesi sorunu olarak da görmemek gerekmektedir. Büyük toprak varlığına dayalı pasavanlıların durumdan hareket edilerek, konunun büyük tarım işletmelerine yönelik yabancı sermaye yatırımları hareketliliği bağlamında da önemli bir fırsat olarak değerlendirilmesi tercihlerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Bu yönlü bir tercihin uygulamaya girmesi halinde pasavan mukabili veya daha geniş ölçekli yeni arazi tahsislerinin gerçekleştirilmesi seçeneğinin de dikkate alınması gerekebilecektir.

EK -1- Türkiye- Suriye Sınır Oluşumu Sürecindeki Fransa ile yapılan Anlaşmalar

Anlaşma veya Müzakereler Tarihi	Yeri	Taraflar	Sınır Oluşumu ve Emlak Meselesiyle İlgili Hükümler	Sonuç
11.03.1921	Londra Konferansı Süreci	Millet Meclisi adına Hariciye Yekili Bekir Sami Bey ile Fransa Başbakanı Briand	-Türkiye-Suriye Sınırının Payas'tan başlayarak Doğuya doğru ilerledikçe Bağdat Demiryoluna paralel olarak belirlenmesi	Anlaşmanın Bekir Sami Bey'in sınırlarını oluşturduğu yetki almışlığı gerektirir ve Misaki Milliye ayrıklığı gerektirir. Millet Meclisi'nin Batı tarafından da kabul edilmediğine katkısı gerektirir. Anlaşma mecliste onaylanmıştır. -Mecliste eleştiriler de Misaki Milli den taviz verildiği görüşü de öne çıkmıştır
20.10.1921	Ankara	Millet Meclisi adına Hariciye Yekili Yusuf Kemal Bey ile Fransa adına Henri Franklin	-Sınırın önceki anlaşmaya benzer şekilde belirlenmesi -Mecliste Mustafa Kemal Paşanın iyileştirici girişimlerin devam edeceği taahhüdü -13. maddede ile sınır ötesi emlak ve pasavan meselesine yer verilmiştir -Bir ay içinde hudut komisyonu oluşması	-Millet Meclisi'nin Batı tarafından da kabul edilmediğine katkısı gerektirir. Anlaşma mecliste onaylanmıştır. -Mecliste eleştiriler de Misaki Milli den taviz verildiği görüşü de öne çıkmıştır
24.07.1923	Lozan	Lozan anlaşmasındaki tüm taraflar (Büyük Britanya, Fransa, Yunanistan, İtalya, Japonya, Romanya, Bulgaristan, Portekiz, Belçika, SSCB, Yugoslavya--ve Türkiye)	-Ankara Anlaşmasındaki hükümlerin kabul edilmiş -Osmanlı Borçları ve Fransa İktisadi imtiyazlarının konuyla ilişkilendirilmesi	-Borçlar ve Fransa'nın iktisadi imtiyaz taleplerinden dolayı sınır meselesi tükama sürecine girmiştir -Sınır meselesindeki müzakerelerin tükaması 1930'a kadar tükama sürecine girecektir -Sınır ötesi emlak meselesi müzakeresi ise 1937'a tükama sürecine girecektir
30.05.1926	Ankara	Hariciye Yekili Tevfik Rüştü Bey (Aras) ile büyükelçi Albert Sarraut arasında Dostluk Anlaşması	-Sınırın bazı yerlerde Türkiye lehine Suriye'ye doğru uzatılması -Sınır ötesi arazi tasarruflarının kapsayacağı alanın somutlaştırılmasına teşebbüs edilecektir. -18 yaşını aşan bireylere vatandaşlık seçme hakkının tanınması	-Anlaşmaya Suriye-Filistin Konferansı üyelerinden İhsan El-Cabri ve Emir Şekip Arslan tarafından kendilerinin de hazır bulunmadığı gerektirir. Eleştiriler gelmiştir. -Sınır Payas'ın Güneyine doğru 1 km, -Kilis'te ise 7 km Türkiye lehine genişletilecektir. -Her iki taraf da 5er km'lik derinlikteki araziler pasavallı statüsüne alınacaktır.
22.06.1929		Karma protokol uyarınca görevlendirilen kamu görevlileri	-Pasavan rejiminin arazilerin ekim ve hayvancılık başlıklarında yeniden değerlendirilmesi	-Pasavana konu olan arazilerin sınırdan uzaklıklarının 5 km den 10 km e çıkarılması -protokole konu olacak arazilerin belirlenmesi yetkisi hudut komisyonuna bırakıldı -Hayvan geçişleri belirlen kurallara bağlandı
27.10.1932	Ankara	Hariciye Yekili Tevfik Rüştü Aras ile Büyükelçi Louis Charles Phneton ile Emlak Anlaşması	-Optanların tahakkuk etmiş mali borçlar -Optanların arazi tasarruf şekilleri	-Mali borçların karşılıklı affı -Doğrudan veya vekiller üzerinden tasarruf haklarının tanınması -Bir şekilde hazinelerle intikal etmiş arazilerin hak sahiplerine iadesi
23.06.1939	Ankara	Hatay'ın statüsünü belirleyen anlaşmanın 30.03.1940'da emlak meselesinin özel bir protokolle parafte edilmesi	-Libnan, Suriye ve Türkiye vatandaşlarının optan tercihlerini 7 ay 15 gün içinde karşılıklı taraflara bildirmesi -Karar veremeyenlerin bulunduğu ülke vatandaşlığına geçirilmesi	-Optan tercihlerinin yapıp yapılmamasına bakılmaksızın arazi haklarının karşılıklı olarak korunması

Kaynaklar: Umar, 2003:225, 278-279, 281, 291, 292, 305, 308-310., Soysal, 1989; 281, 282, 626-629. **Kaynaklar:** BCA, 607/102/21, Sene; 1948. BCA, 607/102/23, Sene;1950. BCA, 64/398/10, Sene; 1963. BCA, 269/5/16, Sene 1971 hazırlanmıştır.

EK -2- Türkiye ve Suriye Arasındaki Arazi Müzakereleri Süreci

Anlaşma veya Müzakereler Tarihi	Adı veya Yeri	Açıklama ve Sonuç
09.09-27.09.1968	Ankara, Türkiye- Suriye Emlak Müzakeresi	-Suriye mallarına 6/ 7104 nolu Türk Bakanlar Kurulu kararı ile 1966'da el konulması ve bu ülkeden gelen müzakere talebi -Suriye tarafı 1966'da vatandaşlarına getirilen sınırlandırılmaların kaldırılmasını müzakerelerin ön koşulu olarak talep etmiştir -Türk tarafı konuyu bütün yönleriyle ele alınmasını ve reform sonrası tazminat bedellerinin ödenmesini talep etmiştir -Tarafların konuyu derinlemesine değerlendirmek gerekçesiyle müzakere sürecine ara vermeleri
23.02-07.03.1970	Şam, Türkiye- Suriye Emlak Müzakeresi	-Suriye toprak reformu dışındaki Türk mallarıyla ilgili kısıtlayıcı tedbirlerin Suriye tarafından yeniden değerlendirilmesinin kabulü, bu çalışma sürecinin bir alt komisyonca yürütülmesi
22.06-04.07.1970	Ankara, Türkiye- Suriye Emlak Müzakeresi	-Türk tarafı Tapu ve Maliye Alt komisyonları kurarak teknik meseleleri görüşmeye başlamıştır -Türk vatandaşlarından gelen talepleri içeren 1931 dosyanın Arapçaya çevrilerek Suriye gönderilmesinin kararlaştırılması -İlgili dosyalara Suriye tarafından hukuki cevapların verilmesi talebi
11-26.02.1971	Ankara, Türkiye- Suriye Emlak Müzakeresi	-Suriye toprak reformuna girenlerin alt komisyonunda görüşülmesi talebi -Suriye toprak reformuna tabii olan arazinin miktarı tarafların mutabık kalacakları şekilde 6.385,5971 hektar(63 885 dönüm) olarak belirlenmiştir -Reforma tabii olan 22 hak sahibinin durumu konusunda alt komisyonunda fikir birliğine varılmıştır -Kurulması öngörülen karma emlak komisyonunun çalışma usulleri müzakere edilmeye başlamıştır -karşılıklı olarak pasavanlıların geçiş usulleri hakkında mutabakata varılmıştır -Kısıtlayıcı tedbirlerin karşılıklı olarak kaldırılmasında mutabakata varılmıştır -Suriye tarafı tazminat ödemeyi kabul etmiştir. Ancak Türk tarafının tazminat talebi kısmen nakit kısmen de mal şeklindedir -Ancak Suriye tarafının tazminat ödemelerini sadece mal ile karşılayabileceği konusunda ısrarı üzerine karma komisyonunda bu konunun görüşülmesi için protokole bağlanması kararlaştırılmıştır.
09.05.1972	Türkiye-Suriye protokolü	-protokol 1976'da yasalaştırılmıştır. Bununla vatandaşların mağduriyetlerinin giderilmesi amaçlanmıştır. -yasa 1983'de Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanmış ancak 1984'de MGK sözleşmenin yürürlüğe girmesini sakıncalı bulunmuştur
09.02.1983	Türkiye- Suriye Karma Ekonomik Komisyonu Protokolü	-1966'daki kısıtlayıcı önlemlerin kaldırılmasında mutabakata varıldı -Ancak yürürlüğe konulmamıştır.
1986	Ankara, Türkiye- Suriye Dostluk Anlaşması	-Türkiye- Suriye arazi ihtilafının giderilmesi için 1971'de başlayan ve ancak tazminat ödemeleri konusunda tarafların tatmin olmamasından dolayı tıkanan süreç tekrar işlerlik kazandırılması -Arazi ihtilafının liberal esaslar üzerinden yeniden değerlendirilmesinin kararlaştırılması
2010	Ankara, Türkiye- Suriye Dostluk Anlaşması	-Başbakan ve devlet başkanları nezdinde gerçekleşen görüşmeler ile arazi ihtilafının iki ülke arasında tarihi bir ihtilaf konusu olduğunun ve bu sorunun bölgesel işbirliğini olumsuz etkilediğinin taraflarca kabul edilmesi -Sorunun çözümü için karşılıklı olarak gerçekçi tazminat ödemeleri için prensipte de olsa anlaşmaya varılması

Kaynaklar: BCA, 607/ 102/ 21, Sene: 1948. BCA, 607/ 102/ 23, Sene:1950. BCA, 64/ 398/ 10, Sene: 1963. TBMM Zabıt Ceridesi, 1957; s.572-574. Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 1969; s.683-685.

EK -3- Karşılıklı Olarak Arazi İhtilafının Kronolojik Gelişimi

Sene	Olay	Sonuç
1921	Suriye'nin Türkiye'den hukuken ayrılması	Karşılıklı olarak ülke vatandaşlarının toprak tasarruflarındaki değişimler
1923	Lozan anlaşmasındaki Rum gayrimenkullerle ilgili hükümlerin Suriyelilere uygulanması	-Suriyeli ve Lübnanlı Hıristiyanlar kendileri Rum olarak beyan etmiş olmalarından dolayı gayrimenkul kullanımlarına Türkiye tarafından sınırlanma getirilmiştir -Fransa bu karar üzerine Türk vatandaşlarının ferag, ipotek ve intikal işlemlerine askıya almıştır
1926	Kadastro geçmeyen yerlerde Türk emlaklarının durumu 1926'da 186 sayılı ve buna atfen 1930'da ki 44 sayılı kararnamele ile düzenlenmesi	Kadastro geçecek olan yerlerde ise Osmanlı tapu belgeleri Suriye hükümetinin tanzim edeceği yeni belgelerle değiştirilecektir. Ancak Suriye'de kadastro geçen yerlerde ilan ve itiraz süresi ve süreci konusunda da Türk toprak sahiplerine sorunlar çıkarılacaktır.
1927	Fransız Manda yönetiminin Türk emlakına yönelik kararnamele ile eylemleri	-Türk vatandaşlarının gayrimenkullerinin bulunduğu yerlere sokulmamaları -Suriye mahkemelerinden alınan lehte kararların uygulanmaması -Türk emlakını işgal edenlerin devlet tarafından korunması - Suriye arazi mevzuatının toprağın mutlak sahibinden ziyade kullanımları koruyacak şekilde düzenlenmesi. Vakıf ve miri arazileri tasarruflarında bulunanlara mahkeme kararıyla mülkiyet hakkının tesis edilebilmesi -Mülkü arazi şehir ve kasaba gayrimenkulleri, bunların dışındaki ise miri araziler olarak tanımlanmıştır -Miri arazilerin kullanımı mülkiyeti devlete ait olmak üzere şahıslara devredilmiştir. -Tasaruf hakkını 10 yıl süre ile aralıksız olarak kullanmayanlar tasarruf haklarından mahrum olacaktır. Devlet bu durumda tasarruf hakkını temsil eden üçüncü bir kişiye devredebilir. Bu durumu düzenleyen belgeye "hakki tapu" belgesi denilmekte olup Türk vatandaşları bu sistemle mağdur edilmektedir -Araziyi 5 yıl kullanmayan Türk vatandaşları toprak tasarruf haklarında mahrum bırakılır -Suriye'de yabancıların şehir merkezleri dışında taşınmaz mal alımı, miras ve hibe yollarının kapatılması -Türk vatandaşlarının haklarını arama konusunda girişim eğilimlerinin mevzuat düzenlemeleriyle engellenmesi
1928	Suriye de Türk gayrimenkullerine getirilen sınırlama ve bu varlıkların eritilmesi	Türkiye'deki Suriyeli gayrimenkullerine getirilen tasarruf hakkını sınırlandırıcı tedbirler
1936	Suriye 5 sayılı muhafızlar kanunu	-Toprağına tecavüz olduğunu iddia eden şahıs bir yıl içinde idareye başvurmadığı halde tasarruf hakkını kısmen kaybedilmesi. Hak kaybının kısmi olmasının sebebi mahkeme kararıyla tasarruf hakkının yeniden kazanılması -hakkının mahfuz olmasından kaynaklanmaktadır. -Ancak mahkemeye gerçekleşen itikallerde Suriye vatandaşları yalancı şahitler vasıtasıyla bir yıl aşkın süredir tasarrufu üzerinden bulunduklarını iddia etmektedirler. Yani bu tür davalar henüz başlangıç aşamasında kaybedilmektedirler
1939	2/10250 nolu Türk Bakanlar Kurulu kararı ile Suriye mallarının durumu	-Ortodoks Suriyelilerin gayrimenkullerindeki haklarına getirilen sınırlandırmanın kaldırılmasına rağmen, Fransa'nın Türk gayrimenkullerine getirdiği sınırlandırmanın kaldırılmaması -Türk tarafının 13.01.1939'daki Bakanlar Kurulu kararı ile Suriyelilerin ipotek ve ferag işlemlerine sınırlandırma getirilmesi
1942	2/1737 nolu Türk Bakanlar Kurulu kararı ile Suriye mallarının durumu	- Suriye mallarına haciz konularak üçüncü kişilere yapılan ve muvazeleni olduğu belirlenen işlemlerin engellenmesi -Kamulaştırılan Suriye emlakı bedellerinin Suriye'deki uygulamalara tepki olarak hazineye bloke edilmesi

1949	Suriye medeni kanunu 775.ve 919. maddeleri uyarınca meydana gelen mağduriyetler	-Kanun uyarınca kadastrou yapılmamış yerlerdeki araziler 5 yıl süresince boş bırakılması halinde tasarruf hakkının kaybolarak malul statüsüyle tasarruf hakkının devlete geçmesi. -Nizasız olarak toprak tasarrufunu sürdürenlerin tapu sahiplerine göre korunmaları -Haklı karar sadece kadastrou arazilere uygulanmaktadır. Ancak başkasına ait araziyi 10 yıl, devlete ait araziyi de 15 yıl süreyle işleyenlerin tasarruf hakkını "tescil" ile kazanabilmeleri
1952	155 ve 189 nolu kanun hükmünde kararname	-Yabancıların Suriye'de mal kazanmalarını yasaklanması -Şehir merkezleri dışında da yabancıların gayrimenkullerine getirilen miras, intikal haklarından mahrum bırakılmaları
1957	4/9697 nolu Türk Bakanlar Kurulu kararı ile Suriye mallarının durumu	- Suriyelilerin ağaç dikmek veya bina yapmak gibi işlemler neticesinde bile arazi temliklerinin Suriye'deki uygulamalarda dolaylı geçersiz sayılması -Suriyelilerin Türk vatandaşlarıyla hissedar oldukları arazilerin satış durumunda ilgili hisse bedellerinin bloke edilmesi - Belirtilen bu uygulamada Suriye uygulamalarına tepki olarak gerçekleştirilmiştir:
1958, 1961 ve 1963	Suriye 1958 tarihli Zirai-iş kanuna, 20.10.1963'de 2.18.maddeye atfen kararname ile Türk emlaklerinin durumu. 1961'deki 135, 161 ve 195 sayılı Suriye kanun kararnameleleri	-Ortakçı yükümlülüklerini yerine getirmemesinin sabit olması halinde bile toprak maliki tarafından sözleşmeni feshi halinde ortakçıya tazminat talep etme hakkının tanınması -Toprak sahibinin alacağı ürün karşılığının doğrudan sulanan arazilerde %25, vasıtalı olarak sulanan arazilerde ise %20 hisse karşılığıyla sınırlandırılması -195 sayılı kararnamenin ortakçıyı tapu sahibi karşısında koruması -135 ve 161.maddeler uyarınca tasarruf hakkının tapuda belirtilen yerle sınırlandırılması ve fiili tasarrufun dikkate alınmaksızın aşan miktarı devlete devredilmesini
1958	Suriye Toprak reformu	-Türk vatandaşlarının Suriye'deki arazi tasfiyeleri çabuklaşmıştır. - Kamulaştırma bedeli senelik %1,5 faiz ile 40 vadeye yayılmış, borç senetleri de nama yazılarak Suriye vatandaşlarına da tedavi yasası getirilmiştir. - Türklerin arazi sahipleri diğerleri gibi kamulaştırma sürecine olarak ön görülen 10 yıllık sürede de temel haklardan mahrum bırakılmıştır. -Kamulaştırma sürecine kadar elde edilen ürünün ¾'ü 1 Ocak 1964'e kadar
1961	5/1333 nolu Türk Bakanlar Kurulu kararı ile Suriye mallarının durumu	Suriye toprak reformunun Türk arazilerine etkisi üzerine her türlü önleyici tedbirlerin alınması kararlaştırılmıştır.
1966	6/7104 nolu Türk Bakanlar Kurulu kararı ile Suriye mallarının durumu	-Bakanlar kurulunun 1961 tarihli kararına uygun olarak tedbirler alınmıştır -Ev ve kişisel eşyalar dışında Suriyelilerin her türlü mal, hak ve menfaatlerine Hazine tarafından el konulmuştur.
1976	1937 sayılı yasa ile	

Kaynaklar: BCA, 607/102/21, Sene; 1948. BCA, 607/102/23, Sene;1950. BCA, 64/398/10, Sene; 1963. TBMM Zabıt Ceridesi, 1957; s.572-574. Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 1969; s.683-685.

Suriye'de her ne kadar 1926'da 186 sayılı ve 1930'da da 44 sayılı kararnameler ile kadastrou geçmemiş Türk gayrimenkulü arazilerin tasarruf haklarında Osmanlı tapu senetlerinin kabul edilmesi genel kural haline getirilmişse de sorunlar genel olarak kadastrou geçmemiş olan arazilerde yoğunlaşmıştır¹.

¹ BCA, 269/5/16, S.1931.

EK -4- Cumhuriyet Senatosu ve TBMM Müzakereleri

Müzakere Tarihi	Türü	İlgili Kişiler / Merciler	Gündem / Soru / Talep	Cevap / Sonuç
1948	Meclis Gündemi	-CHP Genel Başkanlık Vekilliği -Dışişleri Bakanlığı	-Türklerin Suriye'deki emlak tasarruflarına sınırlama getirilmesi üzerine Türk vatandaşlarının mağduriyeti -Türklerin Suriye'deki gayrimenkullerinin sadece icarlarından yararlanabilmesi	-Türk vatandaşlarının mağduriyetlerinin giderilmesi için Suriyeli pasapantlılar üzerindeki sınırlandırıcı önlemlerin kaldırılmasının gerekliliği -Suriye'deki Fransız mandater yönetimi döneminde milli hükümet kurulmasını bekletilmesi gerekliliği
1957	Soru/Cevap	-Diyarbakır Milletvekili Yusuf Azizoğlu -Dahiliye Vekili Dr.Namık Gedik	-Kaçaklığın men'i maksadıyla Gaziantep, Hatay, Urfa ve Mardin vilayetlerinden memnu bölge olarak ayrılan hudut seridine dair genel sorular: -Hudut oluşumu esnasında kadastronun hangi şartlarda yapıldığı? -İstimalakim gerçekleştirilmesi için gerekli olan tahsisat ile mevcut tahsisatın ne olduğu? -Kaçaklığın önlenmesine yönelik mayınlama sisteminin etkileri ve ölümlerle sonuçlanan kazaların detayları?	-Herhangi bir kadastro işleminin yapılmadığı -Yaklaşık 30 milyon liralık tahsisatın yapılması gerekli iken ilk etapta seridin bir kısmının istimalı için 5 milyon liralık bir tahsisatın gerçekleştirildiği -Mayınlama sonucu 14 kişi hayatını kaybettiği, bunların da tamamının asker olduğu -Sivil vatandaşlar arasında ne ölümler ne de yaralanma ile sonuçlanan kazaların olmadığı
1967	Sözlü Açıklama	-Urfa Senatörü İbrahim Halil Balkız -Dışişleri Bakanlığı	-Baas Partisi'nin iktidara gelmesi ile devletleştirme politikasının uygulanması sonucu büyük ölçüde arazilerde toprak tasarrufları haklarının sınırlandırılması -Urfa'dan bir vatandaşın 10 bin dönümlük arazisinin Suriye hükümeti tarafından kendi rızası alınmadan 3 kişiyeye kiraya verilmesi	-Baas Partisi'nin devletleştirme politikası ile büyük arazileri kendi kontrolü altında tutması ve arazi sahibine herhangi bir söz hakkı tanımadığı -Vatandaşın arazi miktarının büyüklüğü ve zararının bir hayli fazla olduğu ve ödenen miktarın ise gerçeği yansıtmadığı gibi Suriye hükümetinin hesaplarında bloke edildiği
1968	Gensoru	-CHP Milletvekilleri Ali İnsan Göküş ve Reşit Ülker	-Suriye'de toprak reformu uygulamasına geçilmesinden dolayı, Türk vatandaşlarının hak kaybına uğrayıp uğramadıklarının belirlenmesinin gerekliliği -Suriye toprak reformu uygulamaları dışında da Türk pasapantlıların hali hazırda işletim sorunlarının olması	-Osmanlı tapusuna sahip olanlar, Suriye'de sınırlı olan kadastro çalışmaları sonucu bu ülkenin tapusuna sahip olanlar, Ellerinde tapu senedi olmayıp sadece bazı tapu kayıtları bulunmalar olmak üzere arazi alanların 3 sınıfa ayrıldığı - Toprak reformunun Suriye'de toprakları olan Türk vatandaşlarının durumunu genelde etkilemediği, fakat etkilenmiş gibi bir tepkinin konulması sonucu Suriye hükümeti sınırları aşarak toprak sahiplerinin topraklarına el koyarak Türk vatandaşlarını sınır dışı ettiği -Pasapantlılar aradan iki sene geçmesine rağmen hala zararlarının tanzimi yönünde olumlu bir gelişme olmadı.

1968	Meclis Gündemi	-Türkiye İşçi Partisi Milletvekili Yahya Kampolat	-1966'da Suriye vatandaşlarının taşınır ve taşınmaz mallarına hazinece el konulması -Nizip İlçesinin Hülimen Köyü'nden gelen bir mektubun belirtilmesi,	-Yolsuzluğu ön plana çıkığı ve Suriyeli vatandaşların mallarının kaçırma girişimlerinde bulunduğu -Suriye vatandaşlarının muhtarılar nezdinde yapması oldukları sözleşmelere, noterde yapılan sözleşmeler ile bu işlemlerin meşruluğunu da zilyetlik halinin varlığına bağlandı. -Hülimen Köyü'nün 100 metre güneyinden geçen sınır sonucu köylü arazisinin %75'lik ekilebilen arazisi Suriye tarafında kaldığı ve toplam değerinin 3.000.000 liranın üzerinde olduğu -Sonuç olarak, Suriyeliler topraklarındaki tasarruflarını müsadere kararına rağmen muvazeneli bir şekilde sürdürmelerine rağmen, genelde küçük toprak sahibi olan Türk vatandaşlarını tamamen mağdur hale getirdi
1968	Meclis Gündemi	-CHP Milletvekili Reşit Ülker	-Türk hükümeti tarafından Suriye'deki uygulamalar hakkında tam bir malumata sahip olmadan kanun gereği hazinece Suriyelilerin arazilerine el konulması	-Bölgede görev yapmış olan yöneticilerin sınır rejimi manüvemi tam olarak kavrayamadıkları -Türk hükümeti pasavanların mağduriyetini gidermek için, ailelere 20 ile 200 dönüm arasında değişen miktarlarda arazi kiralandığı
1968	Meclis Gündemi	-Adalet Partisi Milletvekili Talat Köseoğlu	-Ankara Anlaşması yükümlülüklerinin 1940 yılından beri Türkiye tarafından yürütülmesi ve Suriye vatandaşlarının ekipmanlarını ve işçilerini kolaylıkla Türkiye'ye getirebilmesi -İki ülke arasındaki tarım ürünleri fiyatlarının farklılaşması Suriye tarafında daha yüksek olarak tahakkuk etmesi -Türk vatandaşlarına pasavan kapılarında zorluk çıkarılması ve Türk vatandaşlarının Suriye'de dolaşmalarına sınırlamalar getirilmesi	-Türkiye'ye gelen ve giden mahsulatın arasındaki farkın 1/500 oranında olduğu -Suriye toprak reformu uygulamasının aslında geçmişten beri gelen Türk pasavanlıları suiistimallerinin son halkasını oluşturduğu -Türk vatandaşlarının Suriye'de elde ettikleri ürünlerinin değerinin altında Suriye'de satmalarına zorlandığı
1968	Meclis Gündemi	-Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil	-Toprak reformu uygulamasından sonra 1334 mağduru Türk hükümetine başvuruda bulunması -Türk gayrimenkullerinin varlığı tarım reformundan önce de idari tasarruflar ve mahkemeler tarafından sınırlandırılması	-Meydana gelen gelişmeler sonucu 1334 Türk vatandaşının zarara uğradığı resmi belgelerle kesinleştiği -Hükümet mukabele-i bil misil kararını uygulamadan önce meselenin hukuki çerçevesi hususunda Danıştay'a başvurulduğunda herhangi bir hukuksuzluğun söz konusu olmadığını tespit edildiği
1969	Önerge	-Cumhuriyet Senatosu Gaziantep Üyesi Salih Tanıyeri -Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil	-Türkiye-Suriye hudut rejimine dair yazılı soru önergesi	-Türkiye'de Suriyelilere ait emlak üzerinde serbest tasarruf hakkı bulunmasına mukabil, Suriye'de taşınmazları bulunan Türk vatandaşları tasarruflarına Suriye hükümeti tarafından sınırlamalar getirildiği -Emlak ihtilafının halli içinde Suriye hükümeti ile süreli müzakereler halinde bulunulduğu

1976	Meclis Gündemi	-Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil -CHP Wardin Milletvekili Nurettin Yılmaz	-Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti arasında emlak sorunlarının çözümlenmesine dair sözleşmenin ve protokolün Suriye tarafından onaylanması ve Türkiye tarafından halen onaylanması sonucu meclis tatilinden önce gündeme alınmak istenmesi	-Türk vatandaşların pasaparı gibi resmi belgeleri olmasına rağmen hiçbir hak talep edemediği ve Suriye yetkilileri tarafından zaman zaman komik kararların alındığı (kendisine ait olduğunu gösteren belge olmasına rağmen vatandaşın toprağını bahsedilen yerde bulunmaktadırlar gibi cevapların verilmesi) -Türk vatandaşlarının bu mağduriyetinin bir an evvel halli için protokolün iki devletin vatandaşları içinde hayırlı olması temenni edilerek girişimlere başlandı
1977	Soru/Cevap	-Mardin Milletvekili Metin Musaoglu -Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil	-Suriye hudutları dahilinde kalan Türk emlakının kaç yıldır tasarruf edilmediğini ve bu geçen süre zarfında meydana gelen zararın giderilmesini ne şekilde olacağı? -Tazminat ödemelerinde geçmiş değerlerinin yerine güncel değerlerinin baz alınıp alınmayacağı? -Mağduriyetlerin giderilmesi için hâlihazırda çalışmalarının olup olmadığı?	-Türk vatandaşları emlaklarının bir kısmı Suriye devleti kurduğundan beri bir kısmı da 1962 yılında başlanılan toprak reformuna sonucu kullanılmamıştır -Emlak fiyatlarının dolara bağlandı ve gecikme faizi olarak %3'lük bir oranın belirlendiği -Emlak komisyonu çalışmaları tamamlanmış ve iki tarafın menfaati için görüşmeler tüm hızıyla devam ettiği
1986	Meclis Konuşması	-Suriye Başbakanı DrAbdel Rauf El-Kasem	-Sınır güvenliği, kaçakçılık, Asî-Pırat Nehirlerinde su rejiminin karşılıklı olarak düzenlenmesi, Hatay'ın Suriye ders kitaplarında ülkelerinin parçası olarak gösterilmesi, karşılıklı olarak dış ticaretin geliştirilmesi ve nihayet pasapahların tazminat mağduriyetlerinin giderilmesi	-Türk vatandaşlarına Suriye hükümetince herhangi bir ödemede bulunulmadığı -Türk tarafında alınan bil mukabil tedbir karşısında Suriye hükümeti iki ülke arasındaki emlak sorunlarını görüşmeye razı olduğu -1983 yılında imzalanan protokolde bazı usul sorunları nedeniyle yürürlüğe girmediği
1992	Soru/Cevap	-Mehmet Vehbi Dinçerler -Bakanlar Kurulu	-Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti arasında emlak sorunlarının çözümlenmesine dair sözleşme ve ekinin hükümlerinin sorunması	-Sulama alanlarında arazi düzenlenmesine dair tarım reformu kanununa göre çıkarılacak yönetmelikle uygulama alanlarının belirlenmesine dair bakanlar kurulu kararı yürürlüğe girip uygulamaya fiilen başlanıncaya kadar ertelendiği -Suriye vatandaşlarının Türkiye'deki taşınır ve taşınmaz malları üzerine konulan kısıtlayıcı önlemlerin kaldırılması hakkında iki ülke devlet bakanları tarafından Türkiye-Suriye karma ekonomi komisyonu çerçevesinde 9 Şubat 1983 tarihinde imzalanan protoköle yürürlüğe konulmadığı
1992	Toplantı	-Dışişleri Bakanlığı -İlgili diğer bakanlıklar -İlgili kuruluşların temsilcileri	-Türk ve Suriyeli vatandaşların topraklarını işlemek için bir diğerinin ülkesine gitmesini gerektirmeyecek gerçekçi bir tazminat tutarını da içerecek adil ve kalıcı bir sonuca ulaşınca kadar müzakerelere devam edilmesi	-1972 sözleşmesi ve eklerinin sakıncalı görülen bütün maddeleri çıkarılarak Liberal bir anlayışla yeni bir anlaşma taslağı ve ekleri hazırlanarak Suriye Başbakanlık makamının 11 Şubat 1992 tarih ve 112-554/02011 sayılı talimatı uyarınca Suriye makamlarına tevdi edilerek üzere Şam Büyükelçiliğine gönderildiği
2008 ve 2009	Görüşme	-Dışişleri Bakanı Ali Babacan -Suriye Dışişleri Bakanı -Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad	-Emlak sorunu karşılıklı ülke ziyaretlerinde iki görüşmeler üzerine teknik düzeyde müzakerelere başlanmasının sonucu ortak bildirisinin yayınlanması	-Türkiye-Suriye emlak komisyonu toplantılarının sürdürülmesi için gerekli des teğin verilmesinin gerekliliği -Yıllardan beri süregelen, karmaşık ve binlerce kişiyi ilgilendiren sorunun kısa sürede çözüme kavuşturulması için yaklaşımla çözüme ilişkin çalışmaların yapılacağı

Kaynaklar: BCA, 607/ 102/ 23, Sene:1950, TBMM Zabıt Ceridesi, 1957; s.572-574; Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 1969; s.683-685, Kanun Tasarısı ve Dışişleri ve Plan Komisyonları Raporları; 1/2, 1976; s.185. TBMM Tutanak Dergisi, 1976, Cilt 14, s.466. TBMM Tutanak Dergisi, 1977, Cilt 82, s.650. TBMM Tutanak Dergisi, 1986, Cilt 26, s.9-10. TBMM Tutanak Dergisi, 1992, Cilt 63, s.117.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 03/ 22/ 16, Sene; 1929.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 20/ 35/ 01, Sene; 1931.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 51/ 07/ 08, Sene; 1931.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 87/ 61/ 20, Sene; 1939.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 607/ 102/ 21, Sene;1948.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 607/ 102/ 23, Sene;1950.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 147/ 58/ 14, Sene; 1957.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 119/ 753/ 5, Sene;1965.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 120/ 767/ 1, Sene;1968.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 120/ 766/ 5, Sene;1968.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 146/ 5/ 1178, Sene; 1971.

Cumhuriyet Senatosu ve Meclis Tutanakları

- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt 18, Sene: 1964.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt 54, Sene: 1969.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt 19, Sene: 1975.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt 32, Sene: 1976.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt 17, Sene: 1978.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Cilt 2, Sene: 1966.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Cilt 8, Sene: 1968.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 8, Cilt 18, Sene: 1948
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 10, Cilt 44, Sene: 1967.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 4, Cilt 14, Sene: 1976.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 82, Sene: 1977.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 17 Cilt 26, Sene: 1986.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 63, Sene:1992.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 19, Cilt 9, Sene:1992.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 23, Cilt 45, Sene: 2009.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Cilt; 20, Sene: 1957.

İdari Raporlar ve Kararlar

Ankara İdare Mahkemesi Kararı, 10.Daire, Karar No: 1374, Sene; 02.04.1998.

İçişleri Bakanlığı (AREM) (2007), Mülki İdare Amirleri Sınır Görevi Rehberi, Ankara.

Kitap ve Makaleler

Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, Cilt 26, Ankara, 2002.

SOYSAL, İsmail (1989), Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945), TTK Yayınları, Ankara.

PIPES, Daniel (1992), Greater Syria: The History of an Ambition, Cary, Nc, USA, Oxford Press.

CHAITANI, Youssef (2007), Post-Colonial Syria and Lebanon: The Decline of Arab Nationalism and in Triumph of State, London, GBR: I.B. Tauris.

GARZOUZI, Eva (1963), Land Reform in Syria, Middle East Journal, Vol.17, No:1/2.

GÜNVER, Kadriye (2003),Kilis'te Yaşayan Gayrimüslimler (1850-1925), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep.

ÖĞÜT, Tahir (2010), Milli Sınırların Oluşum Sürecinde Güneydoğu Anadolu'da Kaçakçılık Sorunu ile Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Raporu ve Değerlendirilmesi, T.C. Kilis 7 Aralık Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 1. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Kilis.

- ARMAOĞLU, Fahir (2009), 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- OWEN, Roger – PAMUK, Şevket (2002), 20. Yüzyılda'da Ortadoğu Ekonomileri Tarihi, İstanbul.
- OKUR, Mehmet Akif (2009), Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası, Bilig Dergisi.
- ÖZGEN, Havva Neşe (2004), Sınır Kasabaları Sosyoloji Projesi: 2001-2004, TÜBİTAK, Ankara.
- ABDULLAH, Kral (2006), Biz Osmanlı'ya Neden İsyân Ettik? Çeviren; Halit Özkan, Klasik Yayınları, İstanbul.
- KATZ, Samuel (2002), Battleground: Fact & Fantasy in Paletsine, Taylor Productions, New York.
- UMAR, Ömer Osman (2003), Türkiye-Suriye İlişkileri (1918-1940), Orta-Doğu Araştırmaları Yayınları, Elazığ.
- YERASİMOS, Stefanos (2009), Milliyetler ve Sınırlar (Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu), Çeviren; Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.

